

Analysis of the effectiveness of ecotourism development in empowering the economy in the rural areas

Marzie Pourjupari¹ | Seyed Hadi Tayebnia² | Abuzar Paydar³

1. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environment Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. pourjoopary2020@yahoo.com

2 Corresponding Author, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environment Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. Tayebnia@gep.usb.ac.ir

3. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environment Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. aboozarpaidar@gep.usb.ac.ir

Article Information

Research Paper

Vol: 15
No: 55
P: 43-70
Received: 2022-12-28
Revised: 2023-06-01
Accepted: 2023-06-15
Published: 2024-05-01

Keywords:

- Eco-tourism
- Empowerment
- Development
- Rural economy
- Kerman Township

Cite this Article:

Pourjupari, M., Tayebnia, S. H., Paydar, A., (2024). Analysis of the effectiveness of ecotourism development in empowering the economy in the rural areas. *Journal of Arid Regions Geographic Studies* 15(55): 43-70.
doi: 10.22034/JARGS.2023.378560.1006

Publisher: Hakim Sabzevari University

Abstract

Aim: The purpose of the present research was to investigate the development of ecotourism in the villages of Kerman city in their economic empowerment.

Materials & Methods: This research uses the descriptive-analytical method and is of the applied research type. To collect the required information, document studies were used, and finally, the data was analyzed with the help of PLS Smart software. According to the studies, among the 521 inhabited villages of Kerman city, 17 tourist villages with ecotourism residences were selected as the statistical population. To determine the sample size, Cochran's formula was exerted, so 380 questionnaires were prepared to advance the problem and determine the questionnaire size of each point; the proportion of the number of households in the villages to the total number of households was used.

Finding: The results of the hypothesis test showed that most socio-cultural, economic, environmental, physical, and managerial indicators and components were between 0.6 and 0.8 in terms of factor loading, and in terms of the effects of the structural equation model, the effects of the indicators are mostly between 0.4 and 0.7 and in terms of significance, all components have a t value higher than 1.96 and their significance and positive effects were confirmed.

Conclusion: The effect of ecotourism on the overall economic component is equal to 0.484, which shows relatively high effects. Finally, it can be said that the effects of ecotourism development on indicators of income, livelihood, general welfare, cost of living, local production, and other factors have been relatively high. Therefore, ecotourism development can be considered effective, at least in the economic growth sector.

Innovation: The results of this research can be used in similar rural areas with ecotourism accommodation.

Extended Abstract

1. Introduction

The structure of Kerman's rural economy depends on agriculture and animal husbandry. However, today, the decrease in the ability of agriculture to generate sufficient income in the region due to climatic fluctuations in recent years, such as drought and frost, increased pressure on essential environmental resources, etc., has caused the villagers to look for alternative economic strategies and new sources of income to diversify be their local economy. That ecotourism will be a suitable option to solve this problem. The existence of ecotourism attractions and the traditions and customs of the local people have made Kerman city one of the centers of interest for foreign and domestic tourists and can play an effective role in empowering the economy of the city's villagers. Therefore, considering the role of development of tourism activities and the position of ecotourism in the development of rural areas, as well as the effects of such residences on the local community and their role and position in improving people's living conditions and the sustainable development of tourism, in this research, Kerman city has been tried to According to the many possibilities and attractions of ecotourism as a region to be studied. In this regard, while investigating the views and attitudes of the villagers towards tourism activities and also studying the effects of creating ecotourism residences in the sustainable development of tourism through field studies in the Kerman region, it deals with the effects of the development of ecotourism in empowering the economy of the villagers of this city. Is the development of ecotourism effective in the economic empowerment of the villagers in the study area?

2. Materials and Methods

The current research is practical in terms of its purpose, nature, and method; it is descriptive-analytical research. Data collection is a combination of library and survey methods. Analysis method; structural equation modeling with the variance-based approach or partial least squares approach is the second generation of structural equation methods. The questionnaire consists of 11 questions and 37 components in economic, security, environmental, management, and socio-cultural fields, as well as 206 variables. Statistical society is the residents of the rural areas of Kerman with a population of 106,525; using Cochran's formula, a total of 380 samples were randomly selected from 521 inhabited villages, special tourist spots, and ecotourism residences. Cronbach's alpha of all variables is more significant than 0.7, so the reliability of all variables is confirmed. The average variance extracted (AVE) amount is always higher than 0.5, so the convergent validity is also confirmed.

3. Results and Discussion

The results showed that the effects of ecotourism in economic-social fields are evaluated positively in terms of various indicators and components. The factor loading for the variables of types of employment, variety of employment, women's employment, business status and its development opportunities, and innovation and entrepreneurship indicators is between 0.6 and 0.8, which shows the high capability and high correlation value of the hidden and observed variables. The amount of factor loading for the variables of providing a supply chain platform in the village, having a license and operating permit, overcoming economic obstacles, and self-reliance is between 70 and 80 percent and shows a high correlation between the development of ecotourism and the improvement of the development components of villages in the region and these variables have a high factor loading. Other variables of economic empowerment have a coefficient between 50 and 40 percent. In general, the development of ecotourism has had a high impact on the economic empowerment indicators of the region. Therefore, it can be said that the development of ecotourism has had a relatively high impact on the economic empowerment of the region. Most of the economic indicators related to small businesses are between 0.6 and 0.7 in terms of factor loading, and according to the structural equation model, the effects of the indicators are mainly between 0.4 and 0.7 in terms of significance; all components have a t-value higher than 1.96 and their significance and positive effects were confirmed. The effect of ecotourism on the overall economic component was equal to 0.717, which shows relatively high effects. The value of t for all indicators of the business component is higher than 1.96, and the results are significant. Also, the index of the effects of ecotourism on business component indices is between 0.6 and 0.7 and shows relatively high effects of ecotourism on businesses.

4. Conclusions

The effects of ecotourism on indicators of income, livelihood, general well-being, cost of living, local products, and factors of this type in the region have been relatively high. Therefore, ecotourism development can be considered effective, at least in the economic growth sector. However, other

components, such as social empowerment, have indicated limited effects. Since most of the economic indicators are between 0.6 and 0.7 in terms of factor loading and in terms of the effects of the structural equation model, the effects of the indicators are mainly between 0.4 and 0.7, and in terms of significance, all components had a t-value higher than 1.96 and their significance and positive effects were confirmed. On the other hand, considering that the model's overall fit (GOF criterion) is equal to 0.483, it can be said that the model's overall fit is suitable. Based on this, since the effect of ecotourism on the overall economic component is equal to 0.484, it shows relatively high effects. Therefore, it can be stated that the development of ecotourism will significantly accelerate the economic development of the villagers.

5. Acknowledgment & Funding

- Authors are thankful to all interview participants for supporting this research.
- The manuscript did not receive a grant from any organization

6. Conflict of Interest

- The authors declare that they have no known competing financial interests or personal relationships that could have appeared to influence the work reported in this paper.
- The authors declare no conflict of interest.

تحلیل اثرگذاری توسعه اکوتوریسم در توانمندسازی اقتصاد روستاییان (نمونه: روستاهای دارای اقامتگاه بوم‌گردی شهرستان کرمان)

مرضیه پورجوپاری^۱، سیده‌های طیب‌نیا^۲ , ابوذر پایدار^۳

- ۱- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. pourjoopary2020@yahoo.com
- ۲- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. Tayebnia@gep.usb.ac.ir
- ۳- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. aboozarpaidar@gep.usb.ac.ir

چکیده:

هدف: اکوتوریسم با اهداف چندجانبه یعنی حفاظت از محیط‌زیست، احترام به جوامع محلی و ارتقای مؤلفه‌های فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی جامعه میزبان سروکار دارد که این اهداف با مفهوم توسعه پایدار هماهنگ است؛ بنابراین هدف از پژوهش حاضر بررسی اثر توسعه اکوتوریسم در توانمندسازی اقتصادی روستاهای دارای اقامتگاه بوم‌گردی شهرستان کرمان بوده است.

روش و داده: این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی صورت پذیرفته و از نوع پژوهش‌های کاربردی است. برای جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز، از مطالعات اسنادی استفاده شده است، نهایتاً به کمک نرم‌افزار Smart PLS به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شد. طبق مطالعات صورت گرفته، از بین ۵۲۱ روستای دارای سکنه شهرستان کرمان، ۱۷ روستای گردشگرپذیر و دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند. جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد و تعداد ۳۸۰ پرسش‌نامه در بین روستاییان ساکن دارای روستاهای اقامتگاه بوم‌گردی به منظور گردآوری داده‌های لازم توزیع شد.

یافته‌ها: نتایج تحقیق نشان داد بیشتر شاخص‌ها و مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی، کالبدی و مدیریتی از نظر بار عاملی بین ۰/۶ تا ۰/۸ بوده که عمدتاً میزان اثرگذاری شاخص‌ها بین ۰/۴ تا ۰/۷ و از نظر معناداری، کلیه مؤلفه‌ها دارای مقدار T بالاتر از ۱/۹۶ بوده که بدین‌گونه معناداری و تأثیرات مثبت آن‌ها تأیید شد. از طرفی تأثیر اکوتوریسم بر مؤلفه کلی اقتصادی برابر با ۰/۷۱۷ بوده که نشان از تأثیرات نسبتاً بالای حضور گردشگران در بهبود وضعیت اقتصادی روستاهای هدف دارد.

نتیجه‌گیری: در مجموع تأثیرات اکوتوریسم بر شاخص‌های درآمد، معیشت، رفاه عمومی، هزینه زندگی، تولیدات بومی و دیگر عوامل نواحی روستایی منطقه، در سطح نسبتاً بالایی قرار دارد. همچنین تأثیر بوم‌گردی بر مؤلفه کلی اقتصادی برابر با ۰/۴۸۴ بوده که نشان از تأثیرات نسبتاً بالا دارد. لذا می‌توان بیان نمود که توسعه بوم‌گردی در تحقق این امر در تحول اقتصادی روستائیان بسیار تسریع‌کننده خواهد بود.

نوآوری، کاربرد نتایج: نتایج این تحقیق می‌تواند در نواحی روستایی مشابهی که دارای اقامتگاه بوم‌گردی هستند، مورد استفاده قرار گیرد.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

دوره:	۱۵
شماره:	۵۵
صفحه:	۴۳-۷۰
تاریخ دریافت:	۱۴۰۱/۱۰/۰۷
تاریخ ویرایش:	۱۴۰۲/۰۳/۱۱
تاریخ پذیرش:	۱۴۰۲/۰۳/۲۵
تاریخ انتشار:	۱۴۰۳/۰۲/۱۲

کلیدواژه‌ها:

- بوم‌گردی
- توانمندسازی
- توسعه
- اقتصاد روستایی
- شهرستان کرمان

نحوه ارجاع به این مقاله:

پورجوپاری، مرضیه، طیب‌نیا، سیده‌های، پایدار، ابوذر. (۱۴۰۳). تحلیل اثرگذاری توسعه اکوتوریسم در توانمندسازی اقتصاد روستاییان (نمونه: روستاهای دارای اقامتگاه بوم‌گردی شهرستان کرمان). *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۱۴(۵۳): ۴۳-۷۰.

doi: 10.22034/JARSGS.2023.378560.1006

ناشر: دانشگاه حکیم سبزواری

۱- مقدمه

مسائل و مشکلات نواحی روستایی از قبیل فقر روستایی، نابرابری در درون جامعه روستایی، مهاجرت‌های روستایی، تخلیه روستاها، آسیب‌پذیری محیطی روستاها، بیکاری و مسئله اشتغال در نواحی روستایی، محرومیت در نواحی روستایی و نابسامانی نظام استقرار در نواحی روستایی از عواملی هستند که ضرورت توجه به برنامه‌ریزی در جهت بهبود کیفیت زندگی روستاییان را اجتناب‌ناپذیر می‌کند (Rezvani, 2014). این در حالی است که رشد بالا و توسعه بهتر اقتصادی از جمله اهداف کلان توسعه ملی است که همه اقتصادها به دنبال آن هستند و علت آن وجود منافع و مزایایی است که رشد اقتصادی به ارمغان می‌آورد (Azizi et al., 2019; Kazemitorghban & Mobaraki, 2012).

اتحادیه جهانی حفظ محیط‌زیست (IUCN^۱) اکوتوریسم را سفری مسئولانه به مناطق طبیعی به منظور لذت بردن و بهره‌مندی از طبیعت، همراه با درک ویژگی‌های گذشته و حال فرهنگ بومی تعریف می‌کند. در این سفر گردشگر علاوه بر اینکه با آداب و رسوم فرهنگ قومی آشنا می‌شود حداقل تأثیر را بر محیط‌زیست گذاشته و در برگیرنده فعالیت اجتماعی، اقتصادی سودمندی برای جوامع محلی است (Saeidi, 2020; Apelrud, 2014). از طرفی بوم‌گردی، می‌تواند مراکز آب‌های معدنی، حوزه‌های ورزشی زمستانی، سواحل زیبا و آفتاب‌خیز در جلب گردشگر باشد؛ بدین‌سان که یک کانون گردشگری در یک چهره شفاف‌بخش و دلپذیر طبیعی شکل می‌گیرد و این کانون‌ها برای نسل جدید، بیشتر مورد توجه هستند (Hesam & Oroji, 2019; Rezvani, 1997). در بوم‌گردی، بازدید از مناطق طبیعی بکر به نحوی است که با محافظت از اکوسیستم، به شأن جوامع محلی نیز احترام و توجه شود (Ricklefs, 2001). بین منابع طبیعی، جاذبه محلی و گردشگران توازن برقرار می‌گردد و در نهایت علاوه بر بهره‌مندی، به محیط زیستی پایدار یاری می‌رساند؛ بنابراین، بوم‌گردی ارتباط مستقیمی با رشد و توسعه پایدار داشته (Ramona, 2016) و فواید زیادی را برای گردشگران در زمینه حفاظت از منابع طبیعی، آموزش‌های فرهنگی (Mbatianym, 2016)، دستیابی به آرامش و تفریح را در بردارد.

در واقع اکوتوریسم از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی در نقاط مختلف جهان به شمار می‌آید که فرصت بسیار مناسبی در اختیار بازدیدکنندگان قرار می‌دهد تا از اهمیت حفظ فرهنگ‌ها و چگونگی محافظت از فرهنگ‌های محلی و طبیعت آگاهی یابند. این شرایط می‌تواند درآمد خوبی برای جوامع محلی و نواحی دوردست طبیعی به وجود آورد. در حال حاضر توسعه بوم‌گردی، یکی از گزینه‌های توسعه نواحی روستایی در ایران است به طوری که در سند برنامه ششم طبق ماده ۳۶ و ۹۸ به آن توجه خاص مبذول شده که در آن در جهت توسعه بوم‌گردی و توانمندسازی اقتصاد روستایی، با آغاز دولت یازدهم راهبرد توسعه گسترده‌ای در رابطه با تأسیس اقامتگاه‌های بوم‌گردی اجرا شد (Cultural Heritage Tourism Deputy, 2013). ساختار اقتصاد روستایی کشور و بالتبع شهرستان کرمان متکی به کشاورزی و دامداری است؛ ولی امروزه کاهش توانایی کشاورزی برای تولید درآمد کافی در منطقه به دلیل نوسانات اقلیمی طی سال‌های اخیر، مانند خشکسالی^۲ و سرمازدگی، افزایش فشار بر منابع پایه محیطی و... سبب شده روستائیان به دنبال راهبردهای اقتصادی جایگزین و منابع درآمدی جدید برای تنوع بخشیدن به اقتصاد محلی خود باشند (Amiri et al, 2017) که اکوتوریسم گزینه مناسبی جهت حل این معضل خواهد بود.

شهرستان کرمان به عنوان مرکز پهناورترین استان کشور با توجه به پیشینه تاریخی و نیز شرایط حاکم بر طبیعت این محدوده همواره مورد توجه بوده است. نشان این ادعا وجود بیش از ۲۲۰ اثر ثبت ملی و نیز سه اثر ثبت جهانی (باغ شاهزاده ماهان، کویر لوت و قنات گوهرریز جوپار) در کنار مناطق متنوع طبیعی از جمله آبشار راین، سیرج و... بوده که این آثار ارزشمند از اصلی‌ترین ظرفیت‌های اکوتوریستی شهرستان به شمار رفته و امید آن می‌رود که وجود جاذبه‌های اکوتوریستی و سنت‌ها و آداب و رسوم مردم محلی، شهرستان کرمان را به عنوان یکی از کانون‌های مورد توجه گردشگران خارجی و داخلی تبدیل نموده و بتواند نقش مؤثری را در توانمندسازی اقتصاد روستاییان شهرستان ایفا کند (Employment Deputy of Kerman Governorate, 2013). بنابراین با توجه به نقش توسعه فعالیت‌های گردشگری و جایگاه اکوتوریسم در توسعه مناطق روستایی و همچنین تأثیرات این گونه اقامتگاه‌ها بر جامعه محلی و نقش و جایگاه آن‌ها در بهبود شرایط زندگی مردم و توسعه پایدار گردشگری در این پژوهش سعی شده است تا شهرستان کرمان با توجه به قابلیت‌ها و جاذبه‌های متعدد اکوتوریسم به عنوان منطقه مورد مطالعه قرار گیرد. در این راستا ضمن بررسی دیدگاه

1. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources

۲. در سال ۱۳۹۵ حدود ۵۲ درصد محصولات باغی و ۳۵ درصد محصولات زراعی شهرستان کرمان بر اثر خشکسالی دچار خسارت شدند.

و نگرش روستاییان به فعالیت‌های گردشگری و نیز مطالعه اثرات ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توسعه پایدار گردشگری، از طریق مطالعات میدانی منطقه کرمان، به اثرات توسعه اکوتوریسم در توانمندسازی اقتصاد روستاییان این شهرستان می‌پردازد که آیا توسعه اکوتوریسم در توانمندسازی اقتصادی روستاییان ناحیه مورد مطالعه مؤثر است؟

تحقیقات صورت گرفته در زمینه اکوتوریسم به دو دسته خارجی و داخلی تقسیم می‌شود که در ذیل گزیده‌ای از آن‌ها ارائه می‌گردد:

ایداجاتیا و همکاران در پژوهشی تحت عنوان «توانمندسازی جامعه از طریق بهره‌برداری پتانسیل‌های گردشگری روستایی» در اندونزی به این نتیجه رسیده است که توانمندسازی روستایی از طریق روستای توریستی یکی از پیشنهادها در جهت بهبود اقتصاد روستاییان است که در این زمینه مؤسسات حمایتی مالی (ADD) به روستاهای این منطقه تخصیص داده شده تا پتانسیل‌ها بتواند شکوفا گردند که این عاملی برای استقلال ساکنین آنجاست (Idajatia et al, 2016). کیمنجیس و کوچیا در پژوهشی تحت عنوان «اکوتوریسم به عنوان یک گزینه مناسب برای پایداری معیشت روستایی در کامرون» به این نتیجه رسیده‌اند که اکوتوریسم گزینه مناسبی برای پایداری معیشت روستایی انتخاب شده و از آنالیز PCA و شاخص توسعه انسانی HDI برای انتخاب اکوتوریسم استفاده شد و با توجه به اولویت بالایی که در تولید و فروش صنایع دستی مشاهده شد ارتقا میراث فرهنگی به عنوان یکی از گزینه‌های مهم برای توسعه اکوتوریسم معرفی شد (Kimengsi et al, 2019). چن در پژوهشی تحت عنوان «بررسی مشکلات مربوط به اکوتوریسم روستایی در چین» به این نتیجه رسیده است که اکوتوریسم روستایی برای رسیدن به پایداری از طریق بهبود شرایط محلی و فرهنگی، برندسازی، شکوفایی استعدادها استفاده از فناوری به هدف نهایی که سعادت مردم و حفاظت از منابع طبیعی است می‌تواند دست یابد (Chen, 2019). بوذرجمهری و همکاران در پژوهشی تحت عنوان «نقش گردشگری و توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توانمندسازی زنان روستایی در کاشمر» به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه معناداری بین توسعه گردشگری و توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی وجود دارد. مهم‌ترین انگیزه فعالیت زنان روستایی در حوزه بوم‌گردی به دست آوردن درآمد، مستقل شدن در زمینه مالی، سطح زندگی خود و خانوار و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی بود (Buzarjomehri et al., 2018). آبی در پژوهشی تحت عنوان «بررسی و تحلیل اثرات توسعه اکوتوریسم در کارآفرینی و پایداری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان سرپاز» به این نتیجه رسیده‌اند، توسعه اکوتوریسم در شهرستان سرپاز و توجه به گردشگری منطقه می‌تواند باعث پایداری سکونتگاه‌های روستایی این منطقه که با کمبود گزینه‌های معیشتی روبرو هست گردد و همچنین باعث افزایش فرهنگ کارآفرینی می‌شود (Abi, 2018). عباسی و همکاران در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه بوم‌گردی نقاط مهم گردشگری خرم‌آباد - پلدختر به این نتیجه رسیده‌اند که نبود برنامه‌ریزی مناسب در زمینه توسعه بخش کشاورزی باغات که دارای پتانسیل بالا جهت جذب گردشگر هستند، افزایش شدت خشکسالی‌ها و کمبود بارش‌ها، ضعف سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، افزایش تورم نسبت به وضع موجود تهدیدی اساسی برای توسعه بوم‌گردی در محور گردشگری خرم‌آباد - پلدختر است و تخصیص بودجه، تغییر در سیاست‌های کلی دولت در جهت بهبود وضعیت گردشگری در زمینه‌های مختلف، بهبود وضعیت حمل و نقل و برنامه‌ریزی در جهت صرفه‌جویی آب، بهبود وضعیت موجود تأسیسات زیر بنایی به عنوان عناصر مطلوب و به‌کارگیری نیروهای امنیتی به عنوان عوامل بینابین شناخته شده است (Abbasi et al., 2019).

نتایج مطالعات فوق نشان داد که بوم‌گردی روستایی در مناطقی که تبلیغات و سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی (مثل تقویت زیرساخت‌ها و توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی) متمرکز وجود داشته است و جامعه محلی توانسته از منافع اقتصادی آن بهره‌مند گردند تمایل بیشتری جهت افزایش گردشگر به روستای خود داشته‌اند و بالعکس در روستاهایی که فقط سرمایه‌گذاری دولتی بوده و مشارکت مردم محلی وجود نداشته است بوم‌گردی نتوانسته نقش مفید و مؤثری را در توانمندسازی اقتصاد روستایی را به منصفه ظهور برساند و در صورت وجود دو عامل مشارکت محلی و حفظ محیط‌زیست و عدم تغییر کاربری بوم‌گردی روستایی این مناطق می‌تواند به توسعه و پایداری دست یابد و در این راستا توانمندسازی روستاییان و اقتصاد آن‌ها توجه و حمایت مؤسسات مالی با رویکردهای کارآفرینی و مدیریتی خوب و مشارکت مردم محلی را می‌طلبد که در این زمینه نیز با اهمیت به نقش زنان به عنوان عناصر مؤثر و توانمند و آموزش دادن به آن‌ها علاوه بر بهبود سلامت روان آن‌ها زمینه توسعه هر چه سریع‌تر و بهتر روستاها فراهم گشته به نحوی که اثرات آن در کل جامعه قابل رؤیت خواهد بود.

از جمله دلایل مهم جهانی توجه در زمینه بوم‌گردی و توسعه آن که در دو دهه گذشته، آموزش‌های مناسب، رشد زیرساخت‌های مربوط به این امر و معرفی و نشان دادن جاذبه‌های گوناگون گردشگری و محصولات مخصوص آن در روستاهای هدف و افزایش تمایل به کسب و کارهای کوچک گردشگری است که یکی از راه‌های مؤثر در زمینه تقویت این کسب و کارها راه‌اندازی اکولوژها یا

اقامتگاه‌های بوم‌گردی است که از موفق‌ترین و پایدارترین این کسب و کارها بوده و فرصت مناسبی را برای کسب و کارهای کوچک‌مقیاس خانوادگی (خانواده محور) ایجاد می‌کند و سبب توسعه بوم‌گردی می‌گردد. در اقامتگاه‌های بوم‌گردی روابط مستقیم و متقابل جامعه میزبان (روستاییان) و جامعه میهمان (گردشگر) در خانه و املاک خانواده گردشگرپذیر تحقق می‌یابد و این حضور و مشارکت از سوی خانواده برای تجربه و رضایت گردشگر و توسعه پایدار مقصد گردشگری و جامعه محلی، امر ضروری و حیاتی است. در ادامه مفاهیم تحقیق ارائه می‌شود.

اکوتوریسم ارزشمندترین شاخه طبیعت‌گردی است که قصد دارد به شیوه خردمندانه‌ای با کمترین اثر منفی بر طبیعت و فرهنگ منطقه، بیشترین فایده را برای آن داشته باشد. این شاخه از گردشگری بر اساس نتایج توسعه پایدار آن شناخته می‌شود که شامل حفاظت از محیط‌زیست، آموزش بازدیدکنندگان در زمینه پایداری و فایده رساندن به جامعه محلی و ارتقاء معیشت آن‌ها است (Ross & Wall, 1999)

با توجه به دگرگونی در زندگی انسان‌ها و شناخت ظرفیت‌ها و توان‌های آن‌ها برای دستیابی به زندگی بهتر در این چهارچوب توسعه، مجموعه‌ای جامع و چندبعدی است که بسیار فراتر از رشد اقتصادی است. تمامی افراد، سازمان‌ها و ابعاد زندگی انسانی با محیط زندگی را در برمی‌گیرد؛ بنابراین در دیدگاه‌های جدید، هدف اصلی توسعه، بهره‌مند ساختن انسان، به مفهوم واقعی آن، یعنی بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی افراد در خصوص حفظ مکان زیست است. در این راستا افزایش درآمد و اشتغال دو وسیله ضروری برای توسعه است، نه اهداف آن، حتی هدف توسعه ممکن است پرورش قابلیت‌های انسان و گسترش امکانات او باشد (Eftekhari & Sojasi, 2014). در این چارچوب ارتباطات متقابل توسعه و گردشگری به‌ویژه اکوتوریسم مورد توجه قرار می‌گیرد که پیش‌نیاز چنین توسعه‌ای، توسعه زیرساخت‌ها و تأسیسات گردشگری است و عمدتاً در قالب تأسیسات اقامت، خدمات، حمل و نقل و امکانات عمومی تعریف می‌شود. گردشگری به وسیله‌ی جاذبه‌های گردشگری به یک منطقه جذب می‌شوند و پس از آن این زیرساخت‌های گردشگری‌اند که باید پاسخگوی نیاز مسافران باشد.

از دهه ۱۹۷۰ تجدید ساختار اقتصادی و بحران کشاورزی در سراسر اروپا و ایالات متحده آمریکا، فرصت‌های اقتصادی جوامع روستایی را با کاهش مواجه کرد که این وضع موجب رکود صنایع کارخانه‌ای روستایی و بسیاری مشاغل دیگر گردید (Rezvani, 2015). بر این اساس همه این تغییرات جوامع روستایی را با انزوا، کاهش جمعیت جوان، مهاجرت، بیکاری و... مواجه کرد (Eftekhari & Sojasi, 2014) و همین عامل سبب شد بسیاری از مردم به دنبال شیوه‌های غیر سنتی برای اشتغال باشند که در این راستا یکی از مهم‌ترین راهبردهای توسعه روستایی اکوتوریسم همراه با فرصت‌های کارآفرینی در این زمینه هست در نتیجه برای رسیدن به این مهم در مناطق روستایی توجه به ابعاد چهارگانه جدول ۱ ضروری است.

ابعاد چهارگانه راهبردی زیر از ضرورت‌هایی است که در چهارچوب برنامه‌ریزی و سیاست‌های منطقه‌ای و محلی با پشتیبانی و حمایت دولت‌ها و با اتخاذ راهکار کارآفرینی، امکان نهادینه شدن توسعه روستایی را با رویکرد کارآفرینی در مناطق روستایی جهت توسعه اکوتوریسم روستایی فراهم می‌کند.

جدول ۱. ابعاد قابل بررسی در توسعه اکوتوریسم محلی/منطقه‌ای

بعد	عوامل
اقتصادی	توجه به جذب سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاران به مناطق روستایی، ارائه وام‌ها و اعتبارات کم‌بهره به روستائیان، افزایش آگاهی روستائیان نسبت به بازارهای داخلی و خارجی و نیازهای مصرف‌کنندگان و تنوع‌بخشی به تولیدات و فعالیت‌های روستایی
اجتماعی	ارائه آموزش‌های گوناگون برای افزایش سطح دانش و مهارت‌های فنی، تقویت استفاده از تجربیات محلی و بومی به وسیله روستائیان در توسعه فعالیت‌ها و تولیدات، فراهم کردن محیط و فضای آرام و امن برای زندگی و فعالیت در روستاها، تقویت زمینه‌های مشارکت روستائیان در برنامه‌ریزی و مدیریت خود و تقویت قدرت اعتماد به نفس و خوداتکائی در انجام دادن فعالیت‌ها
زیرساختی و محیطی	تقویت زمینه‌های استفاده از الگوهای مناسب و منابع محیطی مانند آب، خاک و هوا، فراهم کردن بسترها و زیرساخت‌های مناسب، مثل برق، جاده، تلفن، ارائه فناوری‌های جدید به روستائیان و افزایش حمل و نقل و ارتباطات فیزیکی
نهادی	کاهش تشریفات اداری، استفاده از سیاست‌های مناسب توسعه روستایی، هماهنگی و همکاری بالای سازمانی، تقویت سازمان‌ها و نهادهای خودجوش محلی و ایجاد شبکه‌های اطلاع‌رسانی

منبع: (Eftekhari & Sojasi, 2014)

از مهم‌ترین ویژگی‌های مثبت اکوتوریسم می‌توان مشارکت در حفاظت از تنوع زیستی، کمک به رفاه اجتماعی جوامع بومی، تجربه آموزشی، مسئولیت‌پذیری گردشگران، قابلیت اداره شدن توسط مؤسسات و شرکت‌ها و گروه‌های کوچک را نام برد که اگر بر اساس موازین علمی و استانداردهای جهانی باشد، نه تنها از نابودی حیات طبیعی کشور جلوگیری خواهد کرد، بلکه موجب توجه بیشتر به آن و بهبود کیفیت، توسعه بهینه، منابع طبیعی خواهد شد و بدین ترتیب، بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی را نیز در پی خواهد داشت (Ouladi Ghadikolaei, 2010). بر این اساس، اکوتوریسم در بسیاری از عرصه‌های طبیعی جهان به عنوان یک راهبرد توسعه مطرح بوده و گزینه مناسبی برای تحقق اهداف توسعه پایدار کشورها در نظر گرفته شده است (Varamesh & Haedarinia, 2019).

اکوتوریست‌ها جهت استفاده از تنوع زیستی یک کشور یا پارک ملی پول می‌پردازند و مبالغ بیشتری جهت حفاظت از محیط‌زیست و ارتقای سطح زندگی اهالی محلی می‌پردازند. این در حالی است که تسهیلات رفاهی و امکانات اقامتی کمتری نسبت به توریست‌های معمولی طلب می‌کنند. بسیاری از کشورها درآمد بسیار بالایی از اکوتوریسم دارند، به طوری که می‌توانند از این درآمد برای بهتر ساختن وضع زندگی و معیشتی مردم حداکثر استفاده را ببرند (Soltani & Ghasemzade, 2013). اکوتوریسم می‌تواند از جهات مختلف به اشتغال‌زایی، افزایش فرصت‌های سرمایه‌گذاری، رشد فرهنگی، تقویت ارزش‌ها و سنن محلی، بهبود کیفیت زندگی، گسترش زیرساخت‌ها، محافظت از سایت‌های تاریخی و اکولوژیکی، توسعه مهارت‌های مربوط به برنامه‌ریزی و نظایر آن منجر شود (Biavar & Satarzadeh, 2108). برای درک بهتر موضوع به چند نمونه از ثمرات چشمگیر اکوتوریسم پرداخته می‌شود: وارد شدن ارز به کشور، اشتغال در زمینه‌های مختلف، پروتق شدن بازار خرده‌فروشی، فعال‌تر شدن حمل و نقل و سیستم‌های فرودگاه‌ها، افزایش امنیت، افزایش سرمایه‌گذاری، انتقال فرهنگ از یک کشور به کشورهای دیگر، بیشتر شدن تولیدات محلی، بومی و صنعتی، صنایع دستی و محصولات فرهنگی و در نهایت، افزایش میزان مشارکت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی هتل‌سازی و سایر خدمات مربوط به آن (Sedighi & Faramarzi, 2017).

اکوتوریسم علاوه بر اینکه از جنبه اقتصادی حائز اهمیت هست حتی می‌تواند موجب رشد و شکوفایی فرهنگ روحی - معنوی، پند آموختن از تاریخ، سلامتی روح و روان، آموختن دانش و معرفت، تقویت آداب و رسوم ملی شود که با اثرگذاری مثبت در شیوهی زندگی مردم شهرنشین، حافظ آثار تاریخی و اصالت‌های قومی نیز خواهد شد. اکوتوریسم بر روی فرهنگ، اجتماع و سیاست نیز اثربخشی دارد. در همین راستا می‌توان اثرات فرهنگی اکوتوریسم را این‌گونه ارائه داد: تشویق به تعامل فرهنگی و اجتماعی میان اقشار مختلف مردم یک کشور به منظور ایجاد سازگاری اجتماعی، معرفی کشور و فرهنگ‌ها و در نهایت، هنرها، آداب و سنن بومی و نیز پیشرفت‌های اجتماعی - اقتصادی به منظور کسب اهمیت بین‌المللی؛ اما اثرات اجتماعی آن عبارت‌اند از: مهیا ساختن فرصت‌هایی برای گذران اوقات فراغت مردم، فراهم کردن امکانات تفریحی و آموزشی برای اکوتوریست‌ها به منظور آشنایی با پیشرفت‌های اجتماعی و فرهنگی و اقتصاد منطقه و ایجاد وحدت ملی (Negahdari et al., 2018).

اقامتگاه بوم‌گردی اقامتگاهی است که در محیط‌های طبیعی با رعایت بالاترین سطح ممکن ضوابط زیست‌محیطی و به شکلی سازگار با معماری بومی و سیمای طبیعی منطقه احداث شده و ضمن حداکثر تعامل با جامعه محلی، زمینه حضور و اقامت طبیعت‌گردان را با کیفیتی قابل قبول فراهم می‌نماید (Organization of Cultural Heritage and Tourism Industries, 2013). از طرفی با توجه به ویژگی‌های جامعه میزبان شکل می‌گیرد. توسعه این اقامتگاه‌ها با هدف حفظ و احیای بافت‌های قدیمی و ویژگی‌های فرهنگی منطقه صورت می‌گیرد (Faraji & Ehsani, 2011). این اقامتگاه‌ها معمولاً در مناطق روستایی، مناطق بکر طبیعی یا بافت‌ها و اماکن تاریخی شکل گرفته و به همراه فعالیت‌هایی که برای شناخت و معرفی بوم، توسط خانواده‌های کارآفرین و جامعه محلی علاقه‌مند به گردشگری صورت می‌گیرد، می‌توانند به عنوان راهکاری عملی برای رسیدن به توسعه پایدار گردشگری در این مناطق باشند (Boruj, 2012).

در اقامتگاه‌های بوم‌گردی روابط مستقیم و متقابل میزبان و میهمان در خانه و املاک خانواده گردشگرپذیر صورت می‌گیرد و این حضور و مشارکت از سوی خانواده برای تجربه و رضایت گردشگر و توسعه پایدار مقصد گردشگری و جامعه محلی، امری حیاتی است. هدف اصلی از ایجاد و توسعه این اقامتگاه‌ها که دارای هویت و ساختار بومی هستند نیز رسیدن به توسعه پایدار است (Moghimi & Amiri, 2010). بوم‌گردی در حریم روستایی، می‌تواند نقش مهمی را در متنوع‌سازی اقتصاد جوامع روستایی، در قالب صنعت گردشگری ایفا کند و همچنین، می‌تواند وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصادی ملی از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود استاندارد زندگی مردم محلی به شمار رود به علاوه این صنعت می‌تواند نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم

محلی، توسعه‌ی منابع انسانی، تنوع‌بخشی، رشد اقتصادی و همچنین خلق فرصت‌های شغلی جدید، در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی داشته باشد (Yegane & Velaei, 2013). توانمندسازی جوامع محلی می‌تواند افراد یا گروه‌های هدف را قادر سازد تا دسترسی و کنترل بیشتری بر تعیین‌کننده‌های سلامت و منابع جامعه داشته و بتوانند بر شرایط پیرامون خود تأثیر بیشتری بگذارند و از این طریق بر سرنوشت خود حاکم گردند.

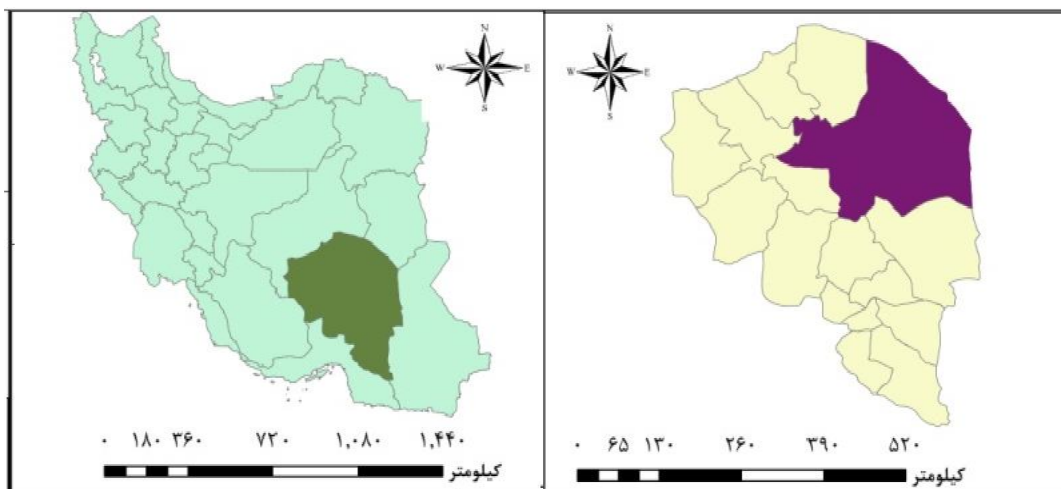
از سال ۱۹۹۴ میلادی و در نخستین هم‌اندیشی بین‌المللی انجمن‌های تخصصی اکولوژی، نوع جدیدی از اقامتگاه‌ها با نام اقامتگاه «اقامتگاه بومی یا اکولوژی» به صورت رسمی به دنیای گردشگری معرفی شد که در این نوع، ساختار اقامتگاه با هویت آن درهم‌تنیده بود. اقامتگاه‌های بوم‌گردی یا اکولوژی، اقامتگاه‌هایی هستند که در محیط‌های طبیعی و روستایی با رعایت سطح ممکن ضوابط زیست‌محیطی و به شکلی سازگار با معماری بومی و سیمای طبیعی منطقه برای اسکان و پذیرایی از گردشگران احداث شدند یا خانه‌های تاریخی و قدیمی موجود در روستاها هستند که پس از مرمت به اقامتگاه تغییر کاربری دادند و ضمن بیشترین تعامل با جامعه محلی، زمینه حضور و اقامت طبیعت‌گردان را با کیفیتی پسنیدیده و تعریف شده در محیط‌های طبیعی و روستایی فراهم کردند (Anabestani et al., 2018; Hawkins, 2004). بر اساس نخستین تعریف رسمی در سال ۲۰۰۲ میلادی، اقامتگاه بومی یا اکولوژی، امکانات اقامتگاهی گردشگری است که به معیارهای زیر پایبند است:

حفاظت از محیط طبیعی و فرهنگی پیرامون؛ ایجاد کمترین اثر بر محیط طبیعی اطراف اقامتگاه هنگام ساخت آن؛ استفاده از معماری و مصالح بومی و داشتن بافت فرهنگی و فیزیکی خاص با توجه و هماهنگی با فرم، منظره و رنگ محیط؛ بهره‌گیری از سیستم‌های آب‌رسانی پایدار و کاهش مصرف آب؛ به کارگیری روش‌هایی برای بازیافت زباله‌های خشک و دفع دیگر انواع زباله بدون آسیب‌رسانی به محیط؛ استفاده از انرژی‌های پایدار به روش‌های سنتی و به کارگیری انرژی‌های نو با بهره‌گیری از وسایل مدرن؛ کار گروهی همراه با به کارگیری جامعه محلی؛ ارائه کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی ویژه کارکنان، گردشگران و مالکان اقامتگاه‌ها درباره چگونگی حفاظت و برخورد با محیط طبیعی و فرهنگی پیرامون؛ همکاری با برنامه‌های پژوهشی در جهت برنامه‌ریزی توسعه پایدار محلی (James et al., 2002).

۲- مواد و روش

۲-۱- منطقه مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه تحقیق؛ شهرستان کرمان در جنوب شرق کشور و در یک منطقه خشک و نیمه‌خشک واقع شده است که در عین حال دارای پتانسیل‌ها و جذابیت‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی زیادی است که مستقیم و غیرمستقیم بر اقتصاد روستاهای منطقه تأثیر معناداری دارند و می‌توانند در این منطقه خشک؛ فعالیت جایگزین و یا فعالیت مکملی برای اقتصاد کشاورزی و دامداری باشند (شکل ۱).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهرستان کرمان (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

۲-۲- روش پژوهش

متناسب با اهداف تحقیق و ماهیت موضوع آن، روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و استنباطی است که مبتنی بر انجام مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و بررسی‌های میدانی است. روش تجزیه و تحلیل؛ مدل‌یابی معادلات ساختاری با رویکرد مبتنی بر واریانس یا رویکرد حداقل مربعات جزئی به عنوان دومین نسل روش‌های معادلات ساختاری هست. این رویکرد برخلاف رویکرد مبتنی بر کواریانس، وابستگی کمتری به حجم نمونه سطح سنجش متغیرها و نرمال بودن داده‌های توزیع شده دارد (Mohseni & Esfidani, 2014). روش تحقیق مورد استفاده در این مطالعه از جنبه‌های مختلف قابل طرح است. از جنبه هدف، تحقیق حاضر کاربردی است و از بعد ماهیت و روش از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی است. برای تحقق این امر تحلیل اثرگذاری توسعه بوم‌گردی و نقش آن در توانمندسازی اقتصاد روستاییان شهرستان کرمان از طریق شاخص‌های زیر رصد شده است:

جدول ۱. شاخص‌های قابل سنجش در تحلیل اثرگذاری توسعه بوم‌گردی و نقش آن در توانمندسازی اقتصاد روستاییان

متغیر	شاخص / بعد	مؤلفه	گویه		
بوم‌گردی	اقتصادی	اشتغال	اشتغال جوانان، زنان و از کارافتادگان، اشتغال پایدار/ فصلی، اشتغال خانوادگی/ فردی، کاهش بیکاری، تنوع اشتغال		
		کارآفرینی	ایجاد کسب و کار کوچک و متوسط، رشد و شکوفایی فرصت‌های شغلی جدید، ایجاد انواع مشاغل خدماتی: خرده‌فروشی، آژانس، پمپ‌بنزین، رستوران، ساختمان‌سازی و... نوآوری در استفاده از منابع و فرصت‌های موجود،		
		درآمد	درآمد پایدار/ فصلی، افزایش/ کاهش		
		پس‌انداز	افزایش پس‌انداز		
		نقدینگی	میزان نقد شدن دارایی‌های مختلف		
		هزینه‌های زندگی	افزایش هزینه و مخارج زندگی،		
		سرمایه‌گذاری	ورود سرمایه‌گذاران غیربومی به روستاها و بهره‌برداری اقتصادی، افزایش توان سرمایه‌گذاری روستاییان در گردشگری		
		ارزش کالاها	افزایش قیمت: زمین، محصولات و تولیدات، خدمات		
		وام و تسهیلات	جهت راه‌اندازی و توسعه گردشگری، بلاعوض و بدون ضامن، کم‌بهره		
		تولید	تولید	دامداری: حفظ و گسترش دامداری (دام بزرگ و کوچک، پرندگان، ماهی و زنبور و...)	از بین رفتن دامداری، تنوع تولید و عرضه لبنیات محلی، تخم‌مرغ، عسل، گوشت، مرغ
				کشاورزی: حفظ و گسترش اراضی کشاورزی و باغات، تخریب اراضی کشاورزی و باغات، عرضه مستقیم و کاهش نقش دلالان، تنوع تولید	کشاورزی: حفظ و گسترش اراضی کشاورزی و باغات، تخریب اراضی کشاورزی و باغات، عرضه مستقیم و کاهش نقش دلالان، تنوع تولید
				صنایع‌دستی: حفظ و گسترش صنایع‌دستی و بومی، تخریب صنایع‌دستی و بومی، سوغاتی، تنوع محصولات، ثبت جهانی	صنایع‌دستی: حفظ و گسترش صنایع‌دستی و بومی، تخریب صنایع‌دستی و بومی، سوغاتی، تنوع محصولات، ثبت جهانی
				فرآوری	برندسازی محصولات، بسته‌بندی، تبدیل و فرآوری انواع محصولات دامی و کشاورزی
		رفاه	رفاه	خرید و فروش / توزیع	توانایی خرید مواد اولیه تولیدات خود، ایجاد و گسترش بازارهای محلی جهت فروش محصولات و صنایع، بازاریابی محصولات
رفاه	توان خرید مایحتاج اولیه، مسافرت، خرید لوازم لوکس، ماشین، کاهش فقر، فرستادن فرزندان به مدارس شهری و دانشگاه و...				
معیشت/ امنیت غذایی	توانایی فراهم کردن یا استفاده از کلیه گروه‌های مواد غذایی سالم، توانایی تولید و تأمین مواد غذایی در خود روستا، خودکفایی یا دسترسی همه مردم به غذای کافی و سالم، موجود بودن غذا و مواد اولیه آن در تمام اوقات، پایداری در دریافت غذا				
توانمندسازی/ توانا شدن اقتصادی	توانمندسازی/ توانا شدن اقتصادی	توانمندسازی/ توانا شدن اقتصادی	توانا شدن، قدرت و آزادی عمل جهت اداره زندگی و جامعه خود: غلبه بر ناتوانی و وابستگی یا عدم وابستگی به منابع و تولیدات خارجی (شهر) و دولت برای روستاییان و زنان، حق دسترسی برابر به فرصت‌ها و منابع، زنجیره تأمین در روستا، داشتن مجوز و پروانه بهره‌برداری، غلبه بر موانع، خصوصی‌سازی تولیدات و خدمات روستایی: تغییر بر نحوه انجام فعالیت‌ها، خوداتکایی، دسترسی برابر و راحت به منابع تولید، حمایت و توانمندشدن بخش‌های محروم جامعه،		

متغیر	شاخص / بعد	مؤلفه	گویه	
اجتماعی - فرهنگی	سرمایه اجتماعی	مشارکت و همکاری، اعتماد، تعاملات اجتماعی صمیمانه، حفظ یکپارچگی (همبستگی) و انسجام اجتماعی - فرهنگی، مسئولیت‌پذیری، عضویت در گروه‌های محلی، آگاهی اجتماعی، حمایت از یکدیگر،		
	توانمندسازی اجتماعی	احساس ارزش داشتن، حق مالکیت و تصمیم‌گیری (تصمیم‌گیری و مشارکت در امور زندگی، خانوادگی و اجتماعی)، حق کنترل زندگی خود در محیط اجتماعی، قدرت تأثیرگذاری بر جریان تغییرات اجتماعی به‌منظور فراهم کردن نظام عادلانه اقتصادی در محدوده ملی و جهانی، برقراری یا دسترسی به عدالت برای همه افراد روستا، بهبود اعتمادبه‌نفس روستاییان؛ خودباوری، بسیج‌انگیزه درونی برای رسیدن به اهداف (توسعه): تشویق افراد، انتقال قدرت به روستاییان، دسترسی بیشتر به خدمات و محصولات، افزایش فرصت مشارکت در فرآیندهای سیاسی		
	بهداشت و درمان	افزایش تعداد مراکز درمانی و بهداشتی، داروخانه، آب لوله‌کشی و تصفیه شده، تهیه سطل زباله و جمع‌آوری زباله، فاضلاب، پزشک، ماما، نظافت محله، توجه به مقوله ورزش و سلامتی، تفکیک زباله		
	آموزش	افزایش تعداد مراکز آموزشی مثل مدرسه، افزایش سطح آگاهی و دانش، توجه به دانش بومی، سطح سواد و تحصیلات، حفظ و تقویت زبان و لهجه بومی، یادگیری زبان خارجی، افزایش انواع اطلاع-رسانی و آموزش مرتبط با گردشگری، افزایش مهارت‌ها، تأسیس کتابخانه عمومی، افزایش خرید کتاب، افزایش ساعت مطالعه افراد		
	آداب و رسوم	حفظ و گسترش آداب‌ورسوم، تخریب آداب‌ورسوم، نحوه برگزاری و برپایی، میزان اجرای: جشن و عروسی، عزاداری، مناسبت‌ها، بازی‌ها، موسیقی، رقص، نمایش		
	باورها و فرهنگ‌ها	حفظ و گسترش باورها و فرهنگ‌ها، تخریب باورها و فرهنگ‌ها، غذاها و شیرینی‌های محلی و روش‌های پخت و تهیه، سفره‌آرایی، استقبال یا پذیرایی از مهمان یا گردشگر، آراستگی خانه و ادوات آن، تجربیات، افسانه‌ها و داستان‌ها و اسطوره‌ها، سبک زندگی: نوع پوشش، زبان و لهجه، نوع غذا خوردن، ظروف، نوشیدنی‌ها، نحوه رفتار (احترام و پذیرش: تعاملات فرهنگی)، هنر و مهارت‌ها		
	کیفیت زندگی	آرامش، راحتی، دسترسی، رفاه، رضایت، سلامت جسم و روان، تفریح و اوقات فراغت، آزادی، ساختار و کیفیت روابط اجتماعی افراد در جامعه، احساس سرزندگی، شادی و خوشبختی در محیط روستا، لذت از ورزش و مطالعه		
	جمعیت	مهاجرت به شهر، مهاجرت معکوس، جوانی / پیری جمعیت (ساختار)، پایداری جمعیت		
	فرهنگی	حفظ و گسترش معماری بومی، حفظ تناسب معماری با محیط طبیعی و فرهنگ جامعه، حفظ و ثبت بناهای تاریخی (مساجد، کاروان‌سرا، زیارتگاه‌ها، قلعه، مقبره، حمام و...)، سیاه‌چادر،		
	پوشش گیاهی	حفظ و گسترش مرتع، گیاهان دارویی، استفاده بهینه، احیا و حفظ گونه‌های خاص		
زیست‌محیطی	منابع آب	حفظ و احیا یا تخریب منابع آب طبیعی (چاه و قنات و چشمه، رود)، کیفیت، دسترسی		
	خاک	توسعه اراضی، توجه به حفظ منابع خاک		
	چشم‌اندازها/ جاذبه‌ها	کوه، دشت، بیابان، جنگل، رود، دریاچه، غار، صخره، همکاری درجهات حفظ تنوع زیستی، حفظ گونه‌های منحصربه‌فرد		
	حیات جانوری	حفظ و گسترش حیات جانوری، تخریب حیات جانوری، استفاده بهینه از آن‌ها برای گردشگران (شترسواری، اسب‌سواری و...)		
	آلودگی‌ها	آب، هوا، صدا، منظر		
	انرژی	استفاده از انرژی‌های نو و پایدار (آفتاب و باد)،		
	سیاسی	در داخل محیط روستا و منازل، خارج از محیط روستا در جاده‌ها و مناطق بکر، ثبات سیاسی، امنیت عمومی و شخصی، کاهش جرائم و ناهنجاری‌ها		
	کالبدی - فضایی	زیرساخت	آب، برق، گاز، تلفن (مخابرات)، اینترنت، جاده، حمل‌ونقل، پست، آنتن‌دهی صدا و سیما، مراکز اقامتگاهی و تفریحی، بانک	
	ساخت و ساز	مقاوم‌سازی، کاربرد مصالح بومی و ایجاد جذابیت، بهبود معابر و پل‌ها، زیباسازی، روشنایی معابر،		

متغیر	شاخص / بعد	مؤلفه	گویه
مدیریت و برنامه‌ریزی	مدیریت محلی (دهیاری / شورای اسلامی)	تأمین اعتبار، برنامه‌ریزی و تعیین اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت توسعه روستا، پیگیری طرح‌ها، سازگاری برنامه‌های گردشگری پایدار با دیگر برنامه‌ریزی‌های محلی، منطقه‌ای و ملی، حمایت مردم، همکاری با مردم، فراهم کردن بسترها و امکانات توسعه	

مأخذ: Azizi et al., 2019; Yazdani et al., 2016; Abi, 2018; Ahmadi, 2018; BuzarJomehri et al., 2018; Roshanali & Riahi, 2017; Sedghi & Faramarzi, 2017; Saiedi, 2020; Anabestani et al., 2018; Farajirad & Ehsani, 2011; Lavarihigh, 2019; Mortezapur, 2019; Negahdari et al., 2018; Varamesh & haedarinia; 2019.

جمع‌آوری داده‌ها ترکیبی از دو روش کتابخانه‌ای و پیمایشی است. پرسش‌نامه از ۱۱ سؤال و ۳۷ مؤلفه در زمینه‌های اقتصادی، امنیتی، زیست‌محیطی، مدیریتی، اجتماعی-فرهنگی و ۲۰۶ متغیر به تشکیل شده است. با توجه به مطالعات اکتشافی از بین ۵۲۱ روستای دارای سکنه نقاط خاصی که گردشگرپذیر و دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی بودند انتخاب شدند (جدول شماره ۲)

جدول ۲. جمعیت، تعداد خانوار و حجم نمونه دهستان‌های شهرستان کرمان (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵)

دهستان	جمعیت	خانوار	درصد	حجم نمونه
دهستان اندوهجرد	۱۳۱۳	۳۹۶	۱/۲۶	۵
دهستان تکاب	۵۸۹۰	۱۷۰۵	۵/۴۶	۲۱
دهستان سیرج	۲۱۹۰	۷۳۰	۲/۳۳	۹
دهستان جوشان	۲۹۵۶	۹۱۷	۲/۹۳	۱۱
دهستان کثیت	۲۳۱۲	۶۵۳	۲/۰۹	۸
دهستان قناتستان	۲۵۵۳	۷۵۷	۲/۴۲	۹
دهستان ماهان	۴۰۰۸	۱۲۴۵	۳/۹۹	۱۵
دهستان اختیارآباد	۲۵۴۰۷	۷۵۵۰	۲۴/۲	۹۲
دهستان باغین	۴۲۷۹	۱۱۲۷	۳/۶۱	۱۳
دهستان درختنگان	۱۲۶۶۲	۳۷۲۶	۱۱/۹۴	۴۵
دهستان زنگی‌آباد	۱۴۳۷۱	۳۹۸۲	۱۲/۷۶	۴۹
دهستان سرآسیاب	۱۹۳۵	۶۰۵	۱/۹۳	۷
دهستان حسین‌آباد	۲۵۸۸	۸۳۲	۲/۶۶	۱۰
دهستان راین	۲۷۹۸	۸۵۰	۲/۷۲	۱۱
دهستان کویرات	۱۳۲۱۶	۳۶۰۸	۱۱/۵۶	۴۴
دهستان معزیه	۸۰۴۷	۲۵۱۵	۸/۰۶	۳۱
کل	۱۰۶۵۲۵	۳۱۱۹۸	۱۰۰	۳۸۰

مدل‌سازی معادلات ساختاری یکی از انواع روش‌های آماری است که ابزاری در دست محققین جهت بررسی ارتباط میان چندین متغیر در یک مدل فراهم می‌سازد. روابط میان متغیرها در این روش با استفاده از یک سری معادلات ساختاریافته تجزیه و تحلیل می‌شوند. این معادلات ساختاریافته در قالب مدل‌هایی ترسیم می‌شوند که به محقق امکان مفهوم‌سازی تئوری‌های پژوهش را با استفاده از داده‌ها می‌دهد.

برای این که بتوان نتایج حاصل از تخمین روابط مدل را تفسیر نمود، ابتدا باید میزان تناسب مدل یا برازش آن را مشخص کرد. بدین معنی که آیا مدلی که اساس مبانی نظری پیشین بوده است، با داده‌های گردآوری شده از نمونه آماری تحقیق متناسب بوده یا خیر؟ در این مرحله بسته به انتخاب رویکرد و نرم‌افزار مربوطه نحوه بررسی برازش مدل متفاوت است. پس از اصلاح مدل و اطمینان از کفایت برازش مدل، محقق مجاز است که نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش را تفسیر نماید. در این مرحله اعداد و مقادیر حاصل از تحلیل داده‌های تحقیق، به عبارات ساده و قابل فهم برای مخاطب تبدیل شده و به وی گزارش داده می‌شود؛ و به تفکیک با استفاده از تکنیک حداقل مربعات جزئی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. همچنین در نهایت مدل کلی تحقیق نیز با استفاده از همین تکنیک به آزمون قرار داده شده است. در این بین لازم به توضیح است که بار عاملی مقدار عددی است که میزان شدت رابطه

میان یک متغیر پنهان و متغیر آشکار مربوطه را طی فرایند تحلیل مسیر مشخص می‌کند. هرچه مقدار بار عاملی یک شاخص در رابطه با یک سازه مشخص بیشتر باشد، آن شاخص سهم بیشتری در تبیین آن سازه ایفا می‌کند. همچنین اگر بار عاملی یک شاخص منفی باشد، نشان‌دهنده تأثیر منفی آن در تبیین سازه مربوطه است. به بیان دیگر سؤال مربوط به آن شاخص به صورت معکوس طراحی شده است. همچنین روایی همگرا^۱ نیز محاسبه شده است. هرگاه یک یا چند خصیصه از طریق دو یا چند روش اندازه‌گیری شوند همبستگی بین این اندازه‌گیری‌ها دو شاخص مهم اعتبار را فراهم می‌سازد. اگر همبستگی بین نمرات آزمون‌هایی که خصیصه‌ی واحدی را اندازه‌گیری می‌کند بالا باشد، پرسش‌نامه دارای اعتبار همگرا هست. وجود این همبستگی برای اطمینان از این که آزمون آنچه را که باید سنجیده شود می‌سنجد، ضروری است. برای روایی همگرا میانگین واریانس استخراج^۲ (AVE) و روایی مرکب^۳ (CR) محاسبه می‌شود. باید روابط زیر برقرار باشد:

$$\begin{aligned} CR &> 0.7 \\ CR &> AVE \\ AVE &> 0.5 \end{aligned}$$

آلفای کرونباخ تمامی متغیرها بزرگ‌تر از ۰/۷ بوده لذا پایایی تمامی متغیرها مورد تأیید هست. میزان میانگین واریانس استخراج شده (AVE) همواره فزاینده‌تر از ۰/۵ است لذا روایی همگرا نیز تأیید می‌گردد. مقدار پایایی مرکب (CR) نیز افزون‌تر از AVE است. ضریب Rho نیز برای سنجش پایایی درونی سازه‌ها است. ضریب Rho نسبت به آلفای کرونباخ از اطمینان بیشتری برخوردار است. مقدار این ضریب باید بیش از ۰/۷ باشد.

۳- یافته‌ها

در این بخش، با استفاده از روش‌های آماری سعی شده، داده‌های تحقیق، به منظور نیل به اهداف و آزمون فرضیات تحقیق، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. این بخش پس از جمع‌آوری و تلخیص داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار PLS و شاخص‌های توصیفی و استنباطی به تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌پردازد. در ادامه ابتدا یافته‌های توصیفی و آزمون پایایی پژوهش ارائه و سپس با استفاده از یافته‌ها و نتایج مدل در محیط نرم‌افزار PLS ارائه می‌شود.

۳-۱- یافته‌های توصیفی مربوط به جامعه پاسخگویان

نتایج یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد دو سوم پاسخگویان مرد و یک‌سوم از جنس زن بوده‌اند. به لحاظ توزیع سنی نیز تقریباً ۹۰ درصد در سنین جوانی و میان‌سالی قرار داشته‌اند. همچنین به لحاظ سواد نیز همه پاسخگویان باسواد بوده به گونه‌ای که (جدول شماره ۴). جامعه نمونه در واقع افراد دارای صلاحیت پاسخگویی و آشنایی و تسلط بر وضعیت گردشگری منطقه بوده و دارای تخصص‌های مختلفی هستند.

جدول ۳. بررسی وضعیت جنسی، سنی و تحصیلاتی جامعه آماری تحقیق

جنس	فراوانی	درصد فراوانی
مرد	۲۵۳	۶۶/۶
زن	۱۲۷	۳۳/۳
سن		
۱۵ تا ۲۴ سال	-	-
۲۵ تا ۳۴ سال	۱۴	۳/۷
۳۵ تا ۴۴ سال	۱۴۰	۲۶/۸
۴۵ تا ۵۴ سال	۱۸۶	۴۸/۹
۵۵ تا ۶۴ سال	۳۶	۹/۵
بالای ۶۵ سال	۴	۱/۱

1. Convergent Validity
2. Average Variance Extracted (AVE)
3. Composite Reliability (CR)

تحصیلات		
-	-	بی سواد
-	-	سیکل
-	-	دیپلم
۱۸/۷	۷۱	کاردانی
۵۱/۶	۱۹۶	کارشناسی
۲۸/۹	۱۱۰	کارشناسی ارشد
۰/۸	۳	دکتر
۱۰۰	۳۸۰	جمع

(مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

۳-۲- یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای تحقیق

جدول زیر نشان دهنده متغیرهای تحقیق هست که پس از مرتب کردن داده‌های جمع‌آوری شده، به SPSS وارد شده‌اند؛ بنابراین جدول شماره ۵ تعداد، میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر در متغیر را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج حاصل نظرات پاسخ‌دهندگان در مورد متغیرهای تحقیق مثبت ارزیابی شد؛ زیرا میانگین محاسبه شده برای همه شاخص‌ها بیش از حد مبنا (۳) است. در واقع نتایج نشان داد اثرات اکوتوریسم در زمینه‌های اقتصادی - اجتماعی از نظر شاخص‌ها و مؤلفه‌های مختلف مثبت ارزیابی می‌شود. همچنین مقادیر کمینه و بیشینه پاسخ‌ها نشان داد پاسخ‌های جامعه نمونه به هر کدام از مؤلفه‌ها متفاوت بوده و ارقامی بین ۱ تا ۵ را شامل می‌شود که بیشترین پاسخ‌ها بین ۲ تا ۴ قرار دارد.

جدول ۴. آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

مینیمم	ماکسیمم	میانگین	انحراف استاندارد	
۲/۱۴	۴/۰۰	۳/۱۰۷	۰/۴۲۲	کاهش مصرف و وابستگی به آب
۲/۱۰	۴/۰۰	۳/۰۷۸	۰/۳۷۳	کاهش آلودگی‌ها
۱/۷۵	۵/۰۰	۳/۴۷۴	۰/۷۷۶	بهبود بهداشت
۲/۰۰	۴/۲۹	۳/۱۶۳	۰/۴۹۷	اثرات بهداشتی توسعه بوم‌گردی در روستا
۲/۳۴	۴/۰۰	۳/۱۹۲	۰/۳۱۵	اجتماعی - فرهنگی
۱/۱۴	۴/۸۶	۳/۰۰۱	۰/۷۶۶	آداب و رسوم
۱/۸۳	۴/۳۳	۳/۹۵۳	۰/۸۲۸	ارزش و قیمت کالا
۱/۴۰	۴/۴۰	۳/۳۷۴	۰/۶۸۱	اشتغال
۲/۲۲	۴/۴۶	۳/۵۵۶	۰/۵۱۲	درآمدزایی اقتصادی
۱/۰۰	۵/۰۰	۳/۵۸۶	۰/۸۳۶	امنیت
۱/۵۰	۴/۵۰	۳/۳۵۲	۰/۷۱۵	انرژی
۱/۰۰	۵/۰۰	۳/۷۵۰	۰/۸۴۳	درمان
۱/۵۰	۴/۵۰	۳/۳۵۶	۰/۵۴۷	توانمندسازی
۲/۰۰	۴/۲۵	۳/۳۸۸	۰/۶۴۲	توانمندی اجتماعی
۱/۷۵	۴/۵۰	۳/۴۶۹	۰/۵۴۴	تولید
۲/۲۵	۴/۲۵	۳/۵۰۲	۰/۴۲۶	تولید - صنایع
۲/۳۳	۴/۶۷	۳/۶۳۵	۰/۵۰۴	تولید - کشاورزی
۲/۳۳	۴/۵۵	۳/۸۰۲	۰/۴۳۹	جاذبه فرهنگی
۱/۹۵	۴/۲۲	۳/۵۱۰	۰/۳۳۴	جمعیت
۲/۹۷	۴/۰۱	۳/۵۲۶	۰/۲۱۳	حیات جانوری
۱/۵۹	۴/۴۳	۳/۴۲۶	۰/۵۰۷	خاک
۲/۴۱	۴/۲۶	۳/۶۸۸	۳/۲۰۲	خرید - فروش
۱/۵۰	۴/۵۰	۳/۳۵۲	۰/۷۱۵	درآمد
۱/۰۰	۵/۰۰	۳/۷۵۰	۰/۸۴۳	رفاه

میانگین	ماکسیمم	مینیمم	انحراف استاندارد	
۳/۷۹	۵/۰۰	۱/۲۰	۰/۸۳۹	زیرساخت
۳/۳۳	۵/۰۰	۱/۷۵	۰/۶۵۵	زیست محیطی
۳/۱۳	۵/۰۰	۱/۳۸	۰/۵۷۹	ساخت و ساز
۴/۲۵	۳/۷۰	۱/۰۰	۰/۹۱۶	سرمایه اجتماعی
۳/۹۳	۵/۰۰	۱/۲۵	۰/۷۷۷	سرمایه گذاری
۳/۳۸	۵/۰۰	۱/۵۰	۰/۷۳۵	سیاسی
۳/۶۷	۳/۱۶	۱/۹۲	۰/۵۴۰	عملکرد شورا
۳/۶۹	۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۷۱۹	فراوری
۳/۸۲۵	۵/۰۰	۱/۲۰	۰/۷۰۶	فرهنگ
۳/۵۸۶	۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۸۳۶	مدیریت
۳/۳۵۲	۴/۵۰	۱/۵۰	۰/۷۱۵	معیشت
۴/۴۳۴	۵/۰۰	۱/۳۳	۰/۸۹۱	نقدینگی
۳/۰۴۰	۴/۶۷	۱/۳۳	۰/۸۲۶	هزینه های زندگی
۳/۵۰۷	۴/۸۳	۱/۳۳	۰/۷۶۹	وام
۳/۳۸۴	۴/۳۳	۱/۷۵	۰/۵۷۷	پس انداز
۳/۵۸۶	۵/۰۰	۱/۹۵	۰/۸۳۶	پوشش گیاهی
۳/۷۶۰	۵/۰۰	۱/۰۰	۱/۰۰۵	چشم انداز
۳/۶۸۶	۵/۰۰	۱/۶۷	۰/۷۵۸	کارآفرینی
۳/۵۸۳	۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۸۲۳	کالبدی - فضایی
۳/۴۸۵	۵/۰۰	۱/۳۳	۰/۷۶۲	کیفیت زندگی

(مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۴۰۰)

۳-۳- تحلیل اثرگذاری توسعه بوم گردی در توانمندسازی اقتصادی روستائیان

بار عاملی مقدار عددی است که میزان شدت رابطه میان یک متغیر پنهان و متغیر آشکار مربوطه را طی فرایند تحلیل مسیر مشخص می کند. هرچه مقدار بار عاملی یک شاخص در رابطه با یک سازه مشخص بیشتر باشد، آن شاخص سهم بیشتری در تبیین آن سازه ایفا می کند. همچنین اگر بار عاملی یک شاخص منفی باشد، نشان دهنده تأثیر منفی آن در تبیین سازه مربوطه است. به بیان دیگر سؤال مربوط به آن شاخص به صورت معکوس طراحی شده است. بر اساس نتایج مدل اندازه گیری بار عاملی مشاهده در تمامی موارد مقداری بزرگ تر از ۰/۳ دارد که نشان می دهد همبستگی مناسبی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود وجود دارد؛ بنابراین می توان نتیجه گرفت هر متغیر اصلی به درستی مورد سنجش قرار گرفته است و با عنایت به یافته های حاصل از این مقیاس می توان به ارائه نتایج پژوهش پرداخت.

جدول ۵. مدل اندازه گیری بارهای عاملی مؤلفه های پژوهش

بار عاملی	بار عاملی	اشغال
۰/۵۲۵	موجود بودن غذا و مواد اولیه آن در تمام اوقات	ایجاد اشتغال برای جوانان، زنان و از کارافتادگان
۰/۲۳۴	پایداری در دریافت غذا	ایجاد اشتغال پایدار
بار عاملی	ارزش و قیمت کالاها	ایجاد اشتغال فصلی
۰/۲۳۴	افزایش قیمت زمین	ایجاد اشتغال خانوادگی
۰/۸۶۲	افزایش قیمت محصولات و تولیدات	ایجاد اشتغال فردی
۰/۸۰۲	افزایش قیمت خدمات	کاهش بیکاری
بار عاملی	وام و تسهیلات	تنوع اشتغال
۱/۰۰۰	تعلق وام و تسهیلات جهت راه اندازی و توسعه گردشگری	کارآفرینی
بار عاملی	تولید در بخش دامداری	ایجاد کسب و کار کوچک و متوسط
۰/۸۰۵	حفظ و گسترش دامداری	رشد و شکوفایی فرصت های شغلی جدید
۰/۸۰۸	از بین رفتن دامداری	

۰/۷۶۵	تنوع تولید و عرضه لبنیات محلی، تخم مرغ، عسل، گوشت و...	۰/۸۴۳	ایجاد انواع مشاغل خدماتی: خرده فروشی، آژانس، پمپ بنزین، رستوران، ساختمان سازی و...
بار عاملی	تولید در بخش کشاورزی	۰/۷۰۴	نوآوری در استفاده از منابع و فرصت‌های موجود
۰/۵۵۴	حفظ و گسترش اراضی کشاورزی و باغات	بار عاملی	درآمد
۰/۷۲۰	تخریب اراضی کشاورزی و باغات	۰/۷۷۴	ایجاد درآمد پایدار
۰/۶۹۵	عرضه مستقیم و کاهش نقش دلالان	۰/۸۳۱	ایجاد درآمد فصلی
۰/۷۰۳	تنوع تولید و محصول	۰/۷۷۹	افزایش درآمد
بار عاملی	تولید در بخش صنایع دستی	۰/۷۸۷	کاهش درآمد
۰/۵۹۸	حفظ و گسترش صنایع دستی و بومی	بار عاملی	پس انداز
۰/۵۳۵	تخریب صنایع دستی و بومی	۱/۰۰۰	افزایش پس انداز
۰/۷۱۷	سوغاتی‌های متفاوت	بار عاملی	نقدینگی
۰/۶۸۲	تنوع محصولات صنایع هنری و دستی	۱/۰۰۰	میزان نقد شدن دارایی‌های مختلف
۰/۶۱۴	ثبت جهانی صنایع دستی	بار عاملی	هزینه‌های زندگی
بار عاملی	خرید و فروش / توزیع	۱/۰۰۰	افزایش هزینه و مخارج زندگی
۰/۵۷۵	توانایی خرید مواد اولیه تولیدات خود	بار عاملی	سرمایه گذاری
۰/۸۶۳	ایجاد و گسترش بازارهای محلی جهت فروش محصولات	۰/۹۱۹	ورود سرمایه گذاران غیربومی به روستاها و بهره‌برداری اقتصادی
۰/۸۸۱	بازاریابی محصولات	۰/۸۸۷	افزایش توان سرمایه گذاری روستاییان در گردشگری
بار عاملی	توانمندسازی / توانا شدن اقتصادی	بار عاملی	رفاه
۰/۵۰۱	توانا شدن از لحاظ مالی و اقتصادی	۰/۷۴۲	توان خرید مایحتاج اولیه
۰/۴۹۰	قدرت و آزادی عمل جهت اداره زندگی و جامعه خود: غلبه بر ناتوانی و وابستگی	۰/۷۰۴	توجه به مسافرت و تفریح و اوقات فراغت
۰/۴۹۵	حق دسترسی برابر به فرصت‌ها و منابع	۰/۷۸۸	خرید لوازم لوکس
۰/۸۰۴	فراهم شدن بستر زنجیره تأمین در روستا	۰/۸۱۷	خرید ماشین
۰/۷۷۴	داشتن مجوز و پروانه بهره‌برداری	۰/۷۵۵	کاهش فقر
۰/۷۴۲	غلبه بر موانع اقتصادی	۰/۷۰۵	فرستادن فرزندان به مدارس شهری و دانشگاه و...
۰/۴۶۱	خصوصی سازی تولیدات و خدمات روستایی	بار عاملی	معیشت / امنیت غذایی
۰/۸۱۸	خوداتکایی	۰/۸۳۷	توانایی فراهم کردن یا استفاده از کلیه گروه‌های مواد غذایی سالم
۰/۴۶۳	دسترسی برابر و راحت به منابع تولید	۰/۸۴۲	توانایی تولید و تأمین مواد غذایی در خود روستا
۰/۴۶۴	حمایت و توانمندشدن بخش‌های محروم جامعه	۰/۶۲۰	خودکفایی یا دسترسی همه مردم به غذای کافی و سالم
۰/۶۲۱	افزایش خرید کتاب	بار عاملی	سرمایه اجتماعی
۰/۲۸۹	افزایش ساعت مطالعه افراد	۰/۵۷۳	افزایش مشارکت و همکاری بین اهالی
بار عاملی	آداب و رسوم	۰/۵۸۸	افزایش اعتماد نسبت به اهالی و گردشگران
۰/۶۹۱	حفظ و گسترش آداب و رسوم	۰/۷۳۳	شکل گیری و گسترش تعاملات اجتماعی صمیمانه
۰/۷۶۱	آسیب دیدن آداب و رسوم	۰/۸۲۶	حفظ یکپارچگی (همبستگی) و انسجام اجتماعی - فرهنگی بین اهالی
۰/۸۴۵	نحوه برگزاری و برپایی جشن و عروسی	۰/۸۳۹	افزایش حس مسئولیت پذیری در بین اهالی نسبت به یکدیگر، روستا و منابع آن و گردشگران

۰/۷۳۷	نحوه برگزاری و برپایی عزاداری	۰/۷۳۳	عضویت در گروه‌های محلی
۰/۷۳۵	نحوه برگزاری و برپایی رسومات محلی و مناسبت‌ها	۰/۵۸۹	افزایش آگاهی اجتماعی
بار عاملی	باورها و فرهنگ‌ها	۰/۷۷۶	افزایش حمایت از یکدیگر
۰/۶۹۴	حفظ و گسترش باورها و فرهنگ‌های بومی و محلی	بار عاملی	توانمندسازی اجتماعی
۰/۴۵۱	آسیب دیدن باورها و فرهنگ‌های بومی و محلی	۰/۴۴۰	شکل‌گیری احساس ارزش داشتن در بین روستاییان به‌خصوص زنان
۰/۷۷۶	روش‌های پخت و تهیه غذاها و شیرینی‌های محلی	۰/۵۹۹	حفظ حق مالکیت و تصمیم‌گیری
۰/۷۶۱	نحوه سفره‌آرایی	۰/۶۴۶	حق کنترل زندگی خود در محیط اجتماعی
۰/۶۶۲	استقبال یا پذیرایی از مهمان یا گردشگر (نحوه رفتار (احترام و پذیرش و برخورد: تعاملات فرهنگی)	۰/۵۷۹	قدرت تأثیرگذاری بر جریان تغییرات اجتماعی به‌منظور فراهم کردن نظام عادلانه اقتصادی در محدوده ملی و جهانی
۰/۷۱۸	نحوه آراستگی خانه و ادوات آن	۰/۶۳۶	برقراری یا دسترسی به عدالت برای همه افراد روستا
۰/۶۷۴	نقل تجربیات، افسانه‌ها و داستان‌ها و اسطوره‌ها	۰/۸۱۳	بهبود اعتمادبه‌نفس روستاییان: خودباوری
۰/۶۰۱	سبک زندگی: نوع پوشش، زبان و لهجه، نوع غذا خوردن، ظروف، نوشیدنی‌ها، هنر و مهارت‌ها	۰/۷۶۹	بسیج انگیزه درونی برای رسیدن به اهداف (توسعه): تشویق افراد
بار عاملی	کیفیت زندگی	۰/۶۷۱	انتقال قدرت به روستاییان
۰/۵۳۱	فراهم شدن بستر آرامش و راحتی در روستا	۰/۶۶۰	دسترسی بیشتر تر به خدمات و محصولات
۰/۶۹۴	افزایش انواع دسترسی‌ها	۰/۲۲۱	افزایش فرصت مشارکت در فرآیندهای سیاسی برای روستاییان
۰/۵۸۴	افزایش رفاه در روستا	بار عاملی	بهداشت و درمان
۰/۵۶۲	رضایت از زندگی در روستا	۰/۶۸۱	افزایش تعداد مراکز درمانی و بهداشتی در روستا
۰/۵۶۵	احساس سرزندگی، شادی و خوشبختی در محیط روستا	۰/۶۹۶	افزایش مراکز عرضه دارو و درمان (داروخانه‌ها، عطاری‌ها و ...)
۰/۳۰۲	توجه به سلامت جسم و روان	۰/۶۱۲	توجه به آب لوله‌کشی و تصفیه شده
۰/۶۹۴	توجه به تفریح و اوقات فراغت و افزایش آن	۰/۵۷۷	تعبیه سطل زباله و جمع‌آوری بهداشتی زباله
۰/۶۲۸	ساختار و کیفیت روابط اجتماعی افراد در جامعه	۰/۵۹۴	توجه به مقوله فاضلاب
۰/۵۰۷	آزادی	۰/۶۶۲	حضور پزشک و ماما در روستا
۰/۵۴۴	لذت از ورزش و مطالعه	۰/۳۳۹	توجه به نظافت محله‌ها
بار عاملی	جمعیت	۰/۵۰۶	توجه به مقوله ورزش و سلامتی
۰/۵۹۷	مهاجرت به شهر	۰/۴۵۰	تفکیک زباله
۰/۷۱۳	مهاجرت معکوس از شهر به روستا	بار عاملی	آموزش
۰/۶۴۱	تغییر در ساختار جمعیت (گرایش به جوانی جمعیت)	۰/۲۸۲	افزایش تعداد مراکز آموزشی مثل مدرسه و ...
۰/۶۱۴	تغییر در ساختار جمعیت (گرایش به پیری جمعیت)	۰/۶۱۹	افزایش سطح آگاهی و دانش اهالی
۰/۶۹۹	پایداری جمعیت	۰/۶۸۸	توجه به دانش بومی
بار عاملی	جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی	۰/۶۸۱	افزایش سطح سواد و تحصیلات
۰/۵۹۷	حفظ و گسترش معماری بومی	۰/۶۸۸	حفظ و تقویت زبان و لهجه بومی
۰/۸۱۲	تخریب معماری بومی	۰/۶۸۲	یادگیری زبان خارجی
۰/۸۵۲	حفظ تناسب معماری با محیط طبیعی و فرهنگ جامعه	۰/۵۹۹	افزایش انواع اطلاع‌رسانی و آموزش مرتبط با گردشگری
۰/۸۴۱	حفظ و ثبت بناهای تاریخی (مساجد، کاروان‌سرا و ...)	۰/۴۲۸	افزایش مهارت‌ها
۰/۳۳۷	حفظ زندگی در سیاه‌چادر	۰/۵۷۴	تأسیس کتابخانه عمومی
۰/۸۲۳	حفظ مناظر طبیعی چون: کوه، دشت، بیابان، جنگل و ...	بار عاملی	پوشش گیاهی
۰/۹۲۰	همکاری در جهت حفظ تنوع زیستی	۰/۷۲۵	حفظ و گسترش مراتع، گیاهان دارویی

۰/۸۹۳	حفظ گونه‌های منحصربه‌فرد	۰/۷۴۸	تخریب مراتع و گیاهان دارویی و نادر
بار عاملی	حیات جانوری	۰/۷۲۳	استفاده بهینه از پوشش گیاهی
۰/۷۶۲	حفظ و گسترش حیات جانوری	۰/۵۹۴	احیای پوشش گیاهی
۰/۸۵۶	تخریب حیات جانوری	۰/۶۵۷	حفظ گونه‌های منحصربه‌فرد
۰/۷۵۱	استفاده بهینه از آن‌ها برای گردشگران (شترسواری و...)	بار عاملی	منابع آب
بار عاملی	آلودگی‌ها	۰/۵۵۷	حفظ و احیای منابع آب طبیعی (چاه و چشمه و ...)
۰/۸۷۸	آلودگی آب	۰/۵۲۹	تخریب منابع آب طبیعی مانند (چاه و چشمه و ...)
۰/۸۵۶	آلودگی هوا	۰/۸۷۸	بهبود کیفیت منابع آب طبیعی
۰/۷۴۲	آلودگی صوتی	۰/۸۶۳	بهبود دسترسی به منابع آب طبیعی
۰/۸۱۲	آلودگی منظر	بار عاملی	خاک
بار عاملی	انرژی	۰/۹۲۹	توسعه اراضی
۱/۰۰۰	استفاده از انرژی‌های نو و پایدار (آفتاب و باد)	۰/۶۸۳	توجه به حفظ منابع خاک
بار عاملی	زیرساخت‌ها	بار عاملی	امنیت
۰/۷۳۴	تأمین آب روستا	۰/۶۵۹	تأمین و افزایش امنیت در داخل محیط روستا و منازل
۰/۶۹۶	تأمین برق	۰/۸۴۰	تأمین و افزایش امنیت در خارج از محیط روستا و در جاده‌ها و مناطق بکر
۰/۷۷۲	تأمین گاز	۰/۷۲۳	ثبات سیاسی منطقه
۰/۶۹۲	تلفن ثابت و همراه (مخابرات)	۰/۷۵۲	افزایش امنیت عمومی و شخصی
۰/۲۵۷	پوشش‌دهی اینترنت	۰/۸۰۳	کاهش جرائم و ناهنجاری‌ها
۰/۷۲۰	بهبود کمی و کیفی جاده‌ها	بار عاملی	ساخت و ساز
۰/۶۹۲	رونق و بهبود حمل‌ونقل	۰/۵۸۳	مقاوم‌سازی بناها
۰/۵۸۱	آنتن‌دهی صدا و سیما	۰/۶۹۲	استفاده از مصالح بومی در ساخت‌وساز و ایجاد جذابیت
۰/۵۸۶	استقرار مراکز اقامتگاهی و تفریحی	۰/۸۰۵	بهبود و تعریض معابر و پل‌های محلی
۰/۶۰۹	بانک و تبادل کم‌تر پول نقد	۰/۲۲۳	زیباسازی روستا
		۰/۲۹۸	تأمین روشنایی معابر
بار عاملی	مدیریت محلی (دهیار و شورا)		
۰/۴۸۱	تأمین اعتبار برای روستا و پروژه‌های بوم‌گردی		
۰/۵۱۷	برنامه‌ریزی و تعیین اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت توسعه روستا		
۰/۷۴۳	پیگیری طرح‌های بوم‌گردی و توسعه		
۰/۷۵۸	تلاش در جهت سازگاری برنامه‌های گردشگری پایدار با دیگر برنامه‌ریزی‌های محلی، منطقه‌ای و ملی		
۰/۷۰۷	حمایت مردم		
۰/۷۰۵	همکاری با مردم		
۰/۷۱۳	فراهم کردن بسترها و امکانات توسعه		

مقدار بار عاملی برای متغیرهای انواع اشتغال، تنوع اشتغال، اشتغال زنان، وضعیت کسب و کار و فرصت‌های توسعه آن و شاخص‌های نوآوری و کارآفرینی بین ۰/۶ تا ۰/۸ بوده که نشان از قابلیت بالای و مقدار همبستگی بالای متغیرهای پنهان و مشاهده شده دارد.

طبق روال آزمون مقدار بار عاملی برای متغیرهای فراهم شدن بستر زنجیره تأمین در روستا، داشتن مجوز و پروانه بهره‌برداری، غلبه بر موانع اقتصادی و خوداتکایی بین ۷۰ تا ۸۰ درصد است و نشان از همبستگی بالا بین توسعه اکوتوریسم و بهبود مؤلفه‌های توسعه روستاها در منطقه و بار عاملی بالای این متغیرها دارد. سایر متغیرهای توانمندسازی اقتصادی ضریبی بین ۵۰ تا ۴۰ درصد

دارند (جدول ۶). در مجموع توسعه بوم‌گردی تأثیرات بالایی بر شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی منطقه داشته است؛ لذا می‌توان گفت که توسعه بوم‌گردی تأثیرات نسبتاً بالایی بر توانمندسازی اقتصادی منطقه داشته است.

جدول ۶. بررسی رابطه توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اقتصادی روستائیان

توانمندسازی اقتصادی روستائیان		وابسته
همبستگی	بار عاملی / درصد	مستقل
بالا و معنادار	۰/۷	انواع اشتغال
متوسط و معنادار	۰/۶	اشتغال زنان
بالا و معنادار	۰/۸	وضعیت کسب و کار
متوسط و معنادار	۰/۶	نوآوری و کارآفرینی
بالا و معنادار	۰/۷	زنجیره تأمین
بالا و معنادار	۰/۷۵	داشتن مجوز و پروانه بهره‌برداری
بالا و معنادار	۰/۸	غلبه بر موانع اقتصادی
بالا و معنادار	۰/۸	خودتکایی

(مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

همان‌طور که در نتایج مشخص شد، بیشتر شاخص‌های اقتصادی مربوط به کسب و کارهای کوچک، از نظر بار عاملی بین ۰/۶ تا ۰/۷ بوده و با توجه به مدل معادلات ساختاری، تأثیرات شاخص‌ها عمدتاً بین ۰/۴ تا ۰/۷ و از نظر معناداری، کلیه مؤلفه‌ها دارای مقدار تی بالاتر از ۱/۹۶ بوده و معناداری و تأثیرات مثبت آن‌ها تأیید شد. تأثیر بوم‌گردی بر مؤلفه کلی اقتصادی برابر با ۰/۷۱۷ بود که نشان از تأثیرات نسبتاً بالا دارد. مقدار تی برای کلیه شاخص‌های مؤلفه کسب و کار بالاتر از ۱/۹۶ بوده و نتایج معنادار است. همچنین شاخص تأثیرات بوم‌گردی بر شاخص‌های مؤلفه کسب و کارها، بین ۰/۶ تا ۰/۷ است و نشان از تأثیرات نسبتاً بالایی بوم‌گردی بر کسب و کارها دارد.

جدول ۷. بررسی رابطه توسعه بوم‌گردی و توانمندسازی اقتصادی روستائیان

توانمندسازی تولیدی روستائیان			وابسته
همبستگی	مقدار تی	بار عاملی	مستقل
بالا/مثبت و معنادار	۱/۹۶	بین ۰/۴ تا ۰/۸	توانمندسازی اقتصادی (ایجاد اشتغال پایدار، کسب و کارهای کوچک و متوسط، سرمایه‌گذاری و افزایش قیمت محصولات، تولیدات و...)

مهم‌ترین هدف تحلیل عاملی تأییدی (Smart-PLS) تعیین میزان توان مدل عاملی از قبل تعریف شده با مجموعه‌ای از داده‌های مشاهده شده است. به عبارتی این روش درصد تعیین این مسئله است که آیا تعداد عامل‌هایی که اندازه‌گیری شده‌اند با آنچه بر اساس تئوری و مدل نظری انتظار می‌رفت انطباق دارد. در واقع به آزمون میزان انطباق و هم‌نوایی بین سازه نظری و سازه تجربی تحقیق می‌پردازد (نیازی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۸؛ حبیب‌پور و صفری شمالی، ۱۳۸۸). میزان تأثیر بین متغیر وابسته و مستقل در شکل ۲ با استفاده از ضریب مسیر ارائه شده است. همان‌طور که در شکل زیر مشاهده می‌شود ضرایب مسیر در حالت استاندارد هستند و مقدار آن‌ها بین -۱ تا +۱ تغییر می‌کند. هرچه مقدار ضریب مسیر به یک و یا منفی یک نزدیک‌تر باشد تأثیرگذاری آن مسیر بیشتر است. ضریب استاندارد مدل‌های بیرونی (بارهای عاملی) به نوعی نشان‌دهنده اعتبار ساده است.

در شکل ۳ نیز آماره t جهت بررسی معناداری نتایج تحقیق ارائه شده است. اگر آماره t بزرگ‌تر از ۱/۹۶ باشد نتایج مورد تأیید است جهت بررسی معنادار بودن رابطه بین متغیرها از آماره t -value استفاده می‌شود. چون معناداری در سطح خطای ۰/۰۵ بررسی می‌شود بنابراین اگر میزان بارهای عاملی مشاهده شده با آزمون t -value از ۱/۹۶ کوچک‌تر محاسبه شود، رابطه معنادار نیست.

• برازش کلی مدل (معیار GOF)

این معیار مربوط به بخش کلی مدل‌های معادلات ساختاری است. بدین معنی که توسط این معیار، محقق می‌تواند پس از بررسی برازش بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل کلی پژوهش خود برازش بخش کلی را نیز کنترل نماید. معیار GOF طبق فرمول زیر محاسبه می‌گردد:

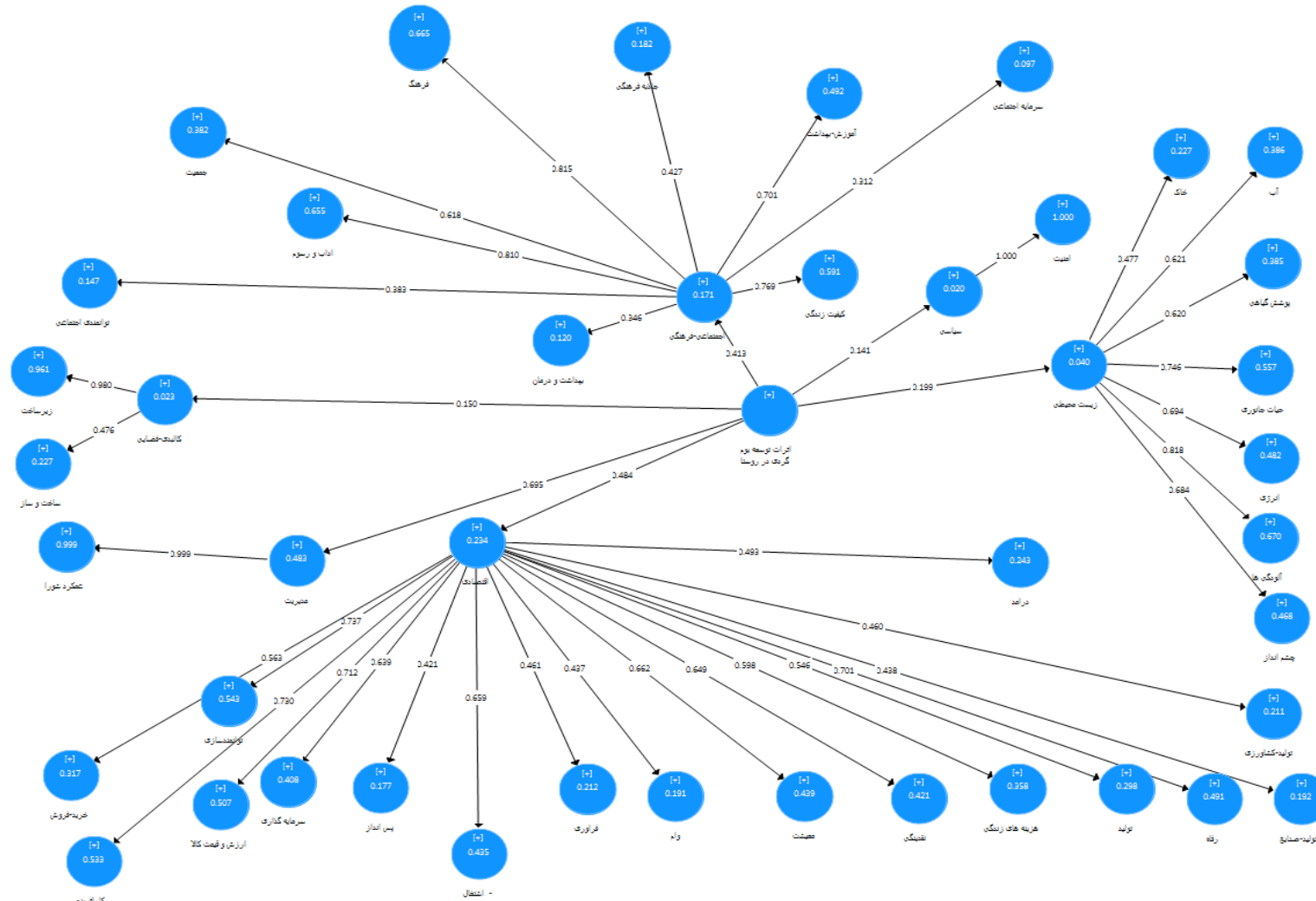
$$GOF = \sqrt{\text{Avg}(\text{Communalities}) \times R^2} \quad \text{معادله ۱}$$

وتزلس و همکاران ۱ (۲۰۰۹-ص ۱۸۷) سه مقدار ۰.۰۱-۰.۲۵-۰.۳۶ را به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی نموده‌اند.

• محاسبه معیار GOF

$$GOF = \sqrt{0.583 \times 0.403} = \sqrt{0.234} = 0.483 \quad \text{معادله ۲}$$

با توجه به این که مقدار GOF برابر با ۰/۴۸۳ شده است؛ بنابراین می‌توان گفت برازش کلی مدل مناسب است.

شکل ۲. تکنیک حداقل مربعات جزئی مدل کلی پژوهش (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

جدول ۸. برازش کلی مدل

GOF	R2 میانگین	مقدار R2	مجموع میانگین مقادیر اشتراکی	مقادیر اشتراکی	شاخص‌ها
		۰/۳۹۶		۰/۵۲۶	آب
		۰/۶۷۰		۰/۶۷۸	آلودگی‌ها
		۰/۴۹۲		۰/۵۶۰	آموزش - بهداشت
		-		۰/۶۶۱	اثرات توسعه بوم‌گردی در روستا
		۰/۱۷۱		۰/۵۰۸	اجتماعی - فرهنگی
		۰/۶۵۵		۰/۵۶۸	آداب و رسوم
		۰/۵۰۷		۰/۶۹۲	ارزش و قیمت کالا
		۰/۴۳۵		۰/۵۰۳	اشتغال
		۰/۲۳۴		۰/۵۰۴	اقتصادی
		۱/۰۰۰		۰/۵۷۵	امنیت
		۰/۴۹۲		۱/۰۰	انرژی
		۰/۱۲۰		۰/۵۲۰	بهداشت و درمان
		۰/۵۴۳	۰.۵۸۳	۰/۵۲۸	توانمندسازی
		۰/۱۴۷		۰/۵۲۷	توانمندی اجتماعی
		۰/۲۹۸		۰/۶۲۹	تولید
		۰/۱۹۲		۰/۵۴۰	تولید - صنایع
		۰/۲۱۱		۰/۵۵۱	تولید - کشاورزی
		۰/۱۹۲		۰/۶۱۲	جاذبه فرهنگی
		۰/۳۸۲		۰/۵۲۸	جمعیت
		۰/۵۵۷		۰/۶۲۶	حیات جانوری
		۰/۲۲۷		۰/۶۶۵	خاک
۰/۴۸۳	۰/۴۰۳	۰/۳۱۷		۰/۶۱۷	خرید - فروش
		۰/۲۴۳		۰/۶۲۹	درآمد
		۰/۴۹۱		۰/۵۶۷	رفاه
		۰/۹۶۱		۰/۵۴۳	زیرساخت
		۰/۰۴۰		۰/۵۹۲	زیست‌محیطی
		۰/۲۲۷		۰/۵۸۹	ساخت و ساز
		۰/۰۹۷		۰/۵۱۰	سرمایه اجتماعی
		۰/۴۰۹		۰/۸۱۵	سرمایه گذاری
		۰/۰۲۰		۰/۵۷۵	سیاسی
		۰/۹۹۹		۰/۵۴۷	عملکرد شورا
		۰/۲۱۲		۰/۷۸۱	فرآوری
		۰/۶۶۵		۰/۵۵۴	فرهنگ
		۰/۴۹۳		۰/۵۴۶	مدیریت
		۰/۴۳۹		۰/۵۱۷	معیشت
		۰/۴۲۱		۱/۰۰	نقدینگی
		۰/۳۵۸		۱/۰۰	هزینه‌های زندگی
		۰/۱۹۱		۱/۰۰	وام
		۰/۱۷۷		۱/۰۰	پس‌انداز
		۰/۳۹۵		۰/۵۷۹	پوشش گیاهی
		۰/۴۶۸		۰/۷۷۴	چشم‌انداز
		۰/۵۳۳		۰/۶۸۸	کارآفرینی
		۰/۰۲۳		۰/۵۲۷	کالبدی-فضایی
		۰/۵۹۱		۰/۵۲۶	کیفیت زندگی

همان‌طور که در آزمون‌ها مشخص شد: توسعه بوم‌گردی تأثیرات نسبتاً بالایی بر کارآفرینی و اشتغال، توانمندسازی اقتصادی، فرهنگ، آداب و رسوم، انرژی و حیات جانوری محیط‌زیست، مسائل سیاسی و امنیتی، زیرساخت‌ها، تأمین اعتبار و سازگاری برنامه‌های گردشگری پایدار با دیگر برنامه‌ریزی‌ها داشته است

۴- بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش شناسایی تأثیر توسعه بوم‌گردی بر توانمندسازی اقتصاد روستاییان است. بر اساس نتایج تأثیرات بوم‌گردی بر شاخص‌های درآمد، معیشت، رفاه عمومی، هزینه زندگی، تولیدات بومی و عواملی از این نوع در منطقه در سطح نسبتاً بالایی بوده است؛ بنابراین توسعه بوم‌گردی را می‌توان دست‌کم در بخش رشد اقتصادی، اثرگذار دانست؛ اما در سایر مؤلفه‌ها همچون توانمندسازی اجتماعی، حاکی از تأثیرات محدود بوده است. بر این اساس نتایج این پژوهش از طرفی با پژوهش‌های مشابه مانند کیمنجیس و کچیا مشابهت بیشتری دارد چرا که در این پژوهش نیز به نقش گردشگری در توسعه اقتصادی و پایداری اقتصاد روستاها اشاره شده است (Kimengsi et al, 2019). همچنین ایداجاتیا و همکاران در پژوهش خود نسبت به توانمندسازی اقتصاد روستایی، به این مسئله و نقش مثبت گردشگری اشاره نموده است (Idajatia et al, 2016). از طرفی، چن در پژوهش‌های خود به نقش مثبت اکوتوریسم در توسعه روستایی به‌ویژه اقتصاد اشاره نموده است (Chen, 2019). در بین مطالعات داخلی نیز نتایج این پژوهش با پژوهش‌های بوذرجمهری و همکاران، آبی و چند پژوهش دیگر همسو و هماهنگ بوده و این پژوهش‌ها در بخش‌های مختلف به نقش مثبت گردشگری اشاره داشته‌اند (Buzarjomehri et al, 2018, Abi, 2018). از آنجا که بیشتر شاخص‌های اقتصادی از نظر بار عاملی بین ۰/۶ تا ۰/۷ بوده و از نظر تأثیرات مدل معادلات ساختاری، تأثیرات شاخص‌ها عمدتاً بین ۰/۴ تا ۰/۷ و از نظر معناداری، کلیه مؤلفه‌ها دارای مقدار تی بالاتر از ۱/۹۶ بوده و معناداری و تأثیرات مثبت آن‌ها تأیید شد. از طرفی با توجه به اینکه برازش کلی مدل (معیار GOF) برابر با ۰/۴۸۳ شده، می‌توان گفت برازش کلی مدل مناسب است. بر این اساس چون تأثیر بوم‌گردی بر مؤلفه کلی اقتصادی برابر با ۰/۴۸۴ بوده، نشان از تأثیرات نسبتاً بالا دارد؛ لذا می‌توان بیان نمود که توسعه بوم‌گردی در تحقق این امر در تحول اقتصادی روستاییان بسیار تسریع‌کننده خواهد بود. در پایان به منظور پیشبرد بهتر اهداف و تحقیقات آتی، پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- ❖ شناسایی و توسعه محصولات گردشگری روستاهای کرمان،
- ❖ گسترش تحقیقاتی در زمینه پژوهش انجام شده در قالب روش‌های متفاوت و جدید (مانند متاسوات)،
- ❖ انجام پژوهش‌های مرتبط با کسب و کارهای گردشگری به تفکیک انواع گردشگری،
- ❖ انجام پژوهش عملی در خصوص گزارش و تحلیل نتایج اجرای پروژه مشارکت داوطلبانه گردشگری، در واقع در این پیشنهاد، تأکید می‌شود که برای مثال، فناوری VGI در یک یا چند فضای روستا اجرا شده و نتایج آن در قالب گزارشی ارائه شود.
- ❖ تحلیل روابط شبکه‌ای و تعاملات بین انواع کسب و کارها، برای مثال انواع اقامتگاه‌های بوم‌گردی به صورت مجزا نسبت به هم نیز مقایسه شوند تا نتایج دقیق‌تر و تطبیقی حاصل شود.

۵- سپاس‌گزاری

این مقاله برگرفته از رساله دکتری خانم مرضیه پورجوپاری است که با حمایت‌های مادی و معنوی دانشگاه سیستان و بلوچستان انجام شده است.

۶- فهرست منابع

- آبی، فاطمه (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل اثرات توسعه اکوتوریسم در کارآفرینی و پایداری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان سرباز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
- احمدی، سمیه (۱۳۹۷). تحلیل عوامل اثرگذار بر توسعه اکوتوریسم با تأکید بر میراث روستایی در روستای افجه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدحسن زال، دانشگاه: مازندران، مازندران.

- اروجی، حسن (۱۳۹۶). تبیین روند توسعه گردشگری در شهرستان خور و بیابانک، پایان‌نامه دکتری تخصصی، استاد راهنما: حمید جلالیان و محمدرضا رضوانی، دانشگاه خوارزمی، تهران.
- اولادی‌قادیکلایی، جعفر (۱۳۹۶). مبانی ارزیابی و اولویت‌بندی منابع تفرجگاهی: معیارها و شاخص‌ها، انتشارات آوای مسیح. بروج، اشکان (۱۳۹۱). مطالعه تطبیقی اقامتگاه‌های بوم‌گردی مناطق بیابانی از منظر توسعه پایدار گردشگری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمود ضایی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- بوذرجمهری، خدیجه؛ شایان، حمید؛ اخلاقی، مرضیه و واعظ طبسی، علی (۱۳۹۷). نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه اقتصادی اجتماعی فرهنگی زنان روستایی، مورد مطالعه: روستاهای شهرستان کاشمر، همایش ملی زن، گردشگری روستایی و توسعه، کاشمر، ۲.
- بیابور، سمیرا و ستارزاده، داریوش (۱۳۹۷). نقش اکوتوریسم بر توسعه صنعت گردشگری و ارزیابی عوامل مؤثر در مکان‌یابی آن، اولین همایش ملی معماری و شهرسازی، کاشمر.
- حسام، مهدی و اروجی، حسن (۱۳۹۸). شناسایی و ارزیابی کانون‌های بوم‌گردی در استان گیلان، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۸، شماره ۴، صص ۹۷-۱۱۴.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، انتشارات قومس، چاپ ششم.
- روشنعلی، محمد و ریاحی، وحید (۱۳۹۶). نقش بوم‌گردی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی، مطالعه موردی: دهستان پنجهزاره شهرستان بهشهر، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، دوره ۷، شماره ۲۵، صص ۶۵-۵۱.
- سازمان میراث فرهنگی و صنایع گردشگری استان کرمان، ۱۳۹۳.
- سالاری سلاجقه، سلمان (۱۳۹۷). تحلیل مشارکتی ظرفیت‌های توسعه اکوتوریسم روستایی شهرستان رابر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مهدی پورطاهری، دانشگاه: تربیت مدرس، تهران.
- سرشماری عمومی نفوس و مسکن، بخش نیروی انسانی و جمعیت، ۱۳۹۵.
- سعیدی، سعیده (۱۳۹۹). نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توسعه گردشگری قومی در زمان بحران، مطالعه موردی استان گیلان، فصلنامه جامعه، فرهنگ و رسانه، سال ۹، شماره ۳۴، صص ۴۱-۱۱.
- سلطانی، بهرام و قاسم‌زاده، داوود (۱۳۹۲). تأثیر آموزش و فرهنگ‌سازی در توسعه اکوتوریسم، سومین همایش ملی سلامت، محیط‌زیست و توسعه پایدار، بندر عباس، ۱۳۷-۱۵۲.
- سلطانی‌نژاد، مهدیه (۱۳۹۵). ارزیابی پایداری اکوتوریسم با دیدگاه یکپارچه به منابع، جامعه و گردشگری (نقش میانجی مدیریت و برنامه‌ریزی، اثرات اقتصادی - اجتماعی) مورد مطالعه: منطقه دره راگه شهرستان رفسنجان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. استاد راهنما: علی‌اکبر بیدختی، دانشگاه سمنان، سمنان.
- صالحی، صادق؛ مرادی اصل، امیر و عبدلی، سیده‌فاطمه (۱۳۹۶). توسعه بوم‌گردی با تأکید بر مشارکت جوامع محلی در روستای جنت رودبار شهرستان رامسر، مجله پژوهش‌های روستایی، سال ششم، شماره ۱۶.
- صدقی، امیر و فرامزی، شاهین (۱۳۹۶). نقش اماکن گردشگری در توسعه کارآفرینی شهرها مخصوصاً شهرستان ارومیه، سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، تجارت و توسعه اقتصادی، صص ۱-۲۲.
- عزیزی، کاروان؛ رستگار، شفق؛ حیدری، قدرت‌اله و جعفریان، زینب (۱۳۹۸). اثرات اقتصادی - اجتماعی بوم‌گردی بر توانمندی جوامع محلی، مورد: ناحیه بلده در استان مازندران، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۸، شماره ۱، صص ۹۶-۷۹.
- عناستانی، علی‌اکبر؛ گیاهی، حسن و جوانشیری، مهدی (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی، نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا) سال ۸، شماره ۲، صص ۱-۲۴.
- فرجی‌راد، عبدالرضا و احسانی، افسانه (۱۳۹۰). بررسی تأثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه سار بوم‌گردی) بر ارتقاء سطح زندگی جامعه محلی (با تأکید بر روستای «گرمه» و «شیب دراز»)، نشریه جغرافیایی سرزمین، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۷۷-۶۳.

- کلانتری، محسن و شکراله‌زاده، قدیر (۱۳۸۹). اصول و مبانی توسعه بوم‌گردی، جلد نخست، انتشارات آذرکلک.
- کیانی، مصطفی؛ عسکری، علی و شمس، پریناز (۱۳۹۶). طراحی اقامتگاه‌های بوم‌گردی کویر وزنه با رویکرد توسعه بوم‌گردی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه هنر پردیس بین‌المللی فارابی، ۱-۳.
- لاوری‌هیق، الهه، (۱۳۹۸)، آثار اقتصادی توسعه بوم‌گردی در منطقه ارسباران، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، استاد راهنما: حسین پناهی، دانشگاه تبریز، تبریز.
- محسنین، شهریار و اسفیدانی، محمدرحیم (۱۳۹۳). معادلات ساختاری مبتنی بر رویکرد حداقل مربعات جزئی به کمک نرم‌افزار Smart-PLS، (آموزشی و کاربردی)، تهران، مؤسسه کتاب مهربان نشر.
- مرتضی‌پور، زهرا (۱۳۹۸). شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم محور گردشگری خرم‌آباد - پلدختر با راهبرد برنامه‌ریزی سناریو، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، استاد راهنما: حامد عباسی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد.
- معاونت اشتغال استانداری کرمان، ۱۳۹۱.
- معاونت گردشگری و میراث فرهنگی استان کرمان، ۱۳۹۳.
- نگهداری، حسین؛ سلیمانی، سیروس؛ صفایی، روح‌الله و اشرف‌منصوری، محمودرضا (۱۳۹۷). اثرات گردشگری شهری بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر شیراز، پنجمین کنفرانس ملی عمران، معماری و شهرسازی.
- نیازی، محسن؛ عباس‌زاده، محمد و سعادت، موسی (۱۳۹۶). ساخت و روایی‌یابی مقیاس رفتارهای پرخطر با کاربرد نرم‌افزار Smart-PLS، مورد مطالعه جوانان ۱۵-۳۴ سال شهر تبریز، اعتیاد پژوهی، سال ۱۱، شماره ۴۳، صص ۵۰-۳۱.
- ورامش، سعید و حیدری‌نیا، سارا (۱۳۹۸). اثرات توسعه اکوتوریسم بر جوامع محلی و حفاظت از عرصه‌های منابع طبیعی، اولین کنفرانس بین‌المللی و چهارمین کنفرانس ملی صیانت از منابع طبیعی و محیط‌زیست، اردبیل، ۲۳۰-۲۳۹.
- یزدانی، محمدرضا؛ جعفری، سکینه و بندرآبادی، مهدی (۱۳۹۵). روستاهای باهدف گردشگری در توسعه اکوتوریسم و توسعه پایدار روستایی در روستای قلعه بالای شاهرود، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد.
- یگانه‌محمدی، بهروز و ولاتی، محمد (۱۳۹۳). تنوع‌بخشی به اقتصاد روستاها جهت تحقق توسعه پایدار مورد: دهستان مرحمت‌آباد شمالی شهرستان میاندوآب، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۲، صص ۵۴-۷۰.

References

- Abi, Fatima (2017). Investigating and analyzing the effects of ecotourism development on entrepreneurship and sustainability of rural settlements in Sarbaz Township, Master's thesis, University of Sistan and Baluchistan, Zahedan. [in Persian]
- Ahmadi, Samia (2017). Analysis of factors affecting the development of ecotourism with emphasis on rural heritage in Afjeh village, Master's thesis, Supervisor: Mohammad Hassan Zal, University: Mazandaran, Mazandaran. [in Persian]
- Amiri, S., Ehsanifar T., Naderi., N and Rostami, F., (2016). A Conceptual Model for Assessing the Impact of Agritourism on Rural Entrepreneurship Development, Journal of Entrepreneurship in Agriculture, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Vol. Third, the first issue. 4.
- Anabestani, Ali Akbar; Giahi, Hassan and Javanshiri, Mehdi (2017). Investigating and analyzing the effects of creating eco-tourism residences on the development of rural settlements, example: Radkan village, Chenaran city, Spatial Planning (Geography) Quarterly, year 8, number 2, pp. 1-24. https://sppl.ui.ac.ir/article_22628.html [in Persian]
- Azizi, Karvan; Rastegar, Shafaq; Heydari, Qodrat alah and Jafarian, Zainab (2018). The socio-economic effects of eco-tourism on the capacity of local communities, case: Belde district in Mazandaran province, Space Economy and Rural Development Quarterly, year 8, number 1, pp. 79-96. https://serd.khu.ac.ir/browse.php?a_id=3266&sid=1&slc_lang=fa [in Persian]
- Biavar, Samira and Sattarzadeh, Dariush (2017). The role of ecotourism on the development of the tourism industry and the evaluation of the effective factors in its location, the first national conference of architecture and urban planning, Kashmir. <https://civilica.com/1/118817> [in Persian]
- Boruj, Ashkan (2011). A comparative study of ecotourism residences in desert areas from the perspective of sustainable tourism development, master's thesis, supervisor: Mahmoud Zaei, Allameh Tabatabai University, Tehran. [in Persian]

- Bouzarjamhari, Khadijah; Shayan, Hamid; Akhlik, Marzieh and Vaez-Tabasi, Ali (2017). The role of ecotourism residences on the economic, social and cultural development of rural women, case study: villages of Kashmer Township, National Women's Conference, Rural Tourism and Development, Kashmer, 2. <https://civilica.com/doc/979034> [in Persian]
- Chen, Z., (2019). A Study on the Problems and Countermeasures of the Development of Rural Ecotourism in China, 43-47. http://www.isaac-scientific.com/images/PaperPDF/JAEF_100056_2019021516505421299.pdf
- Deputy of Tourism and Cultural Heritage of Kerman Province, 2014. [in Persian]
- Employment Deputy of Kerman Governorate, 1391. [in Persian]
- Faraji Rad, A., & Ehsani, A. (2011). Study of Indigenous Cluster Experiences to Make a Model for Expanding Local Network in Gramer and Shibderaz Villages. Territory, 8(issue2), 63-78. https://sarzamin.srbiau.ac.ir/article_5346.html?lang=en [in Persian]
- General census of population and housing, human resources and population department, 2015.
- Gyampoh, B., (2019). The place and voice of local people, culture, and traditions: A catalyst for ecotourism development in rural communities in Ghana, 2.
- Hossam, Mehdi and Oroji, Hassan (2018). Identification and evaluation of eco-tourism centers in Gilan province, scientific research quarterly of tourism planning and development, volume 8, number 4, pp. 97-114. https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_2661.html [in Persian]
- Idajatia, H., Pamungkasa, A and Vely Kukinul, Sa., (2016). The level of participation in Mangrove ecotourism development, Wonorejo Surabaya. 515-520.
- Indika, D.R., and Vonika, N., (2016). Rural tourism development using ecotourism as a model of community empowerment in Cireundeu indigenous village, Cimahi, West Java, Indonesia.
- James, G., Hosier, A., and Woo, G., (2002). Using Cluster-Based Economic Strategy to Minimize Tourism Leakages, Research Report Submitted to Global Economic Development Practice (GEDP), San Francisco, California, Pp 1-59.
- Kalantari, Mohsen and Shekrazadeh, Qadir (2009). The principles and basics of ecotourism development, the first volume, Azarkalk Publications. [in Persian]
- Kayani, Mustafa; Askari, Ali and Shams, Parinaz (2016). Designing eco-tourism residences in the Vozneh desert with the approach of eco-tourism development, master's thesis, Farabi International Art University, 1-3. [in Persian]
- Kimengi J.N., Alfred Kechia, M., Roland Azibo, B., Pretzsch, J and., Kwei, J., (2019). Households' Assets Dynamics and Ecotourism Choices in the Western Highlands of Cameroon.
- Lawri-Hygh, Elahe, (2018), Economic Effects of Ecotourism Development in Arsbaran Region, Master's Thesis, Supervisor: Hossein Panahi, Tabriz University, Tabriz. [in Persian]
- Maria-Irina Ana, (2017) ECOTOURISM, AGRO-TOURISM AND RURAL TOURISM IN THE EUROPEAN UNION.
- masud, m, m., m.A., Abdel M., Nassani, A., and mohammad N.A., (2016). community-based ecotourism management for sustainable development of marine protected areas in malasiya. 104-112.
- Mbatiany., B.N., (2016). Influence of Ecotourism on Sustainable Development of Communities Living Adjacent to Forests: A Case of Muileshi Community Forest Association in Kakamega Forest, Kenya, University of Nairobi, Nairobi, 53-60.
- Mohsenin, Shahriar and Esfidani, Mohammad Rahim (2013). Structural equations based on the partial least squares approach with the help of Smart-PLS software, (educational and practical), Tehran, Mehraban Book Institute. [in Persian]
- Mortezapour, Zahra (2018). Identification and analysis of factors affecting the development of ecotourism in Khorram Abad-Poldakhter tourism with scenario planning strategy, master's thesis, supervisor: Hamed Abbasi, Lorestan University, Khorram Abad. [in Persian]
- Nagahdari, Hossein; Soleimani, Cyrus; Safai, Ruhollah and Ashraf Mansoori, Mahmoudreza (2017). The effects of urban tourism on the economic, social and cultural status of Shiraz Township, the fifth national conference on civil engineering, architecture and urban planning. <https://www.tpbin.com/event/details/513> [in Persian]
- Niazi, Mohsen; Abbaszadeh, Mohammad and Saadati, Musa (2016). Constructing and validating the scale of high-risk behaviors using Smart-PLS software, the study of young people aged 15-34 in Tabriz, Addiction and Substance Abuse Quarterly, year 11, number 43, pp. 31-50. <http://etiadpajohi.ir/article-1-1357-fa.html> [in Persian]
- Oladi Qadiklai, Jafar (2016). Basics of evaluating and prioritizing resort resources: criteria and indicators, Avai Masih Publications. [in Persian]

- Organization of cultural heritage and tourism industries of Kerman province, 2013.
- Oroji, Hassan (2016). Explaining the development process of tourism in Khor and Biyabank cities, PhD thesis, supervisor: Hamid Jalalian and Mohammad Reza Rizvani, Kharazmi University, Tehran.
- P.B. Cobbinah., D. Amenuvora., R. Black., C. Pepra., (2017). Ecotourism in the Kkum conservation area, Ghana: local politics, practice and outcome, *J. Outdoor Recreat. Tour.* 20 .34-44.
- Ramona P, I., (2016). Ecotourism and Sustainable Development. *Annals of the 'Constantin Brancusi' University of Targu Jiu', Engineering Series, No. 3.*
- Rezvani, Mohammad Reza (2014). *Rural development planning in Iran*, Qoms Publications, 6th edition.
- Ricklefs, R.E., (2001), *The Economy of Nature*”, fifth edition. W. H. Freeman and Company, New York.
- Roshan Ali, Mohammad and Riyahi, Vahid (2016). The role of eco-tourism in the economic development of rural areas, case study: Panjhezare County in Behshahr Township, *Geographical Journal of Tourism Space*, Volume 7, Number 25, pp. 51-65. https://gjts.malayer.iau.ir/m/article_538970.html [in Persian]
- Ross, S., and Wall, G., (1999). Ecotourism: towards congruence between theory and practice, *Tourism Management* 20(1999) 123- 132.
- Saidi, Saiede (2019). The role of ecotourism residences in the development of ethnic tourism in times of crisis, a case study of Gilan province, *Society, Culture and Media Quarterly*, year 9, number 34, pp. 11-41. https://www.jscm.ir/article_113885.html [in Persian]
- Salari-Salajqa, Salman (2017). Participatory analysis of rural ecotourism development capacities in Rober city, master's thesis, supervisor: Mehdi Pourtahari, Tarbiat Modares University, Tehran. [in Persian]
- Salehi, Sadiq; Moradi-Asl, Amir and Abdoli, Seyida-Fatemeh (2016). Development of eco-tourism with an emphasis on the participation of local communities in the village of Janat Rudbar, Ramsar Township, *Journal of Research and Rural Planning*, 6th year, number 16. https://jrrp.um.ac.ir/article_30549.html [in Persian]
- Sedghi, Amir and Faramarzi, Shahin (2016). The role of tourism places in the development of entrepreneurship in cities, especially Urmia city, the third international conference on management, trade and economic development, pp. 1-22. <https://civilica.com/doc/686642/> [in Persian]
- Soltani, Bahram and Qasem Zadeh, Dawood (2012). The impact of education and culture in the development of ecotourism, the third national conference on health, environment and sustainable development, Bandar Abbas, 137-152. <https://civilica.com/doc/251083> [in Persian]
- Soltani-Nejad, Mahdia (2015). Evaluating the sustainability of ecotourism with an integrated view of resources, society and tourism (intermediary role of management and planning, socio-economic effects) Study: Rageh Valley region, Rafsanjan Township, master's thesis. Supervisor: Ali-Akbar Bidakhti, Semnan University, Semnan. [in Persian]
- Varamesh, Saeed and Heidarinia, Sara (2018). The effects of ecotourism development on local communities and the protection of natural resources areas, the first international conference and the fourth national conference on the protection of natural resources and environment, Ardabil. 230-239. <https://civilica.com/doc/961363/> [in Persian]
- Wondirad, A., Tolkach, D and King, B., (2020). Stakeholder collaboration as a major factor for sustainable ecotourism development in developing countries, *Tourism Management*, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104024>.
- Yazdani, Mohammadreza; Jafari, Sakineh and Bandarabadi, Mahdi (2015). Targeted tourism villages in the development of ecotourism and sustainable rural development in the village of Qala Balai Shahroud, master's thesis. [in Persian]
- Yeganeh-Mohammadi, Behrouz and Valai, Mohammad (2014). Diversification of the rural economy in order to achieve sustainable development, the case of North Marhamat Abad County, Miandoab Township, *Space Economy and Rural Development Quarterly*, Year 3, Number 2, pp. 54-70. <https://serd.khu.ac.ir/article-1-2013-fa.pdf> [in Persian]